

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ
СОЛИҚ ҚЎМИТАСИ
СОЛИҚ АКАДЕМИЯСИ

СОЛИҚ НАЗОРАТИ

Тошкент
«Янги аср авлоди»
2010

67. 402 я 73

Т–32

Тагаев А., Хашимото Ф., Рўзиев Ф., Хотамов К. Солиқ назорати. /Ўқув қўлланма. –Т.: «Янги аср авлоди», 2010. -84 б. (Ўзб. Респ. Давлат солиқ қўмитаси. Солиқ академияси)

Ушбу қўлланма солиқ назоратининг асосий шаклларида бири бўлган солиқ текширувларига бағишланган бўлиб, у уч қисмли ўқув қўлланманинг биринчи бошланғич қисми ҳисобланади. Унда солиқ текширувининг методикаси, назарий, қонуний асослари тўғрисида батафсил маълумотлар берилган. Шунингдек, солиқ текшируви ва уни олиб борилиши тўғрисида солиқ тўловчиларга тааллуқли бўлган тушунтиришлар амалдаги солиқ қонунчилиги ҳужжатлари асосида Япония давлати тажрибаларидан мисоллар келтирилган ҳолатда ёритилган.

Қўлланма солиқ тизими ўқув юртларининг ўқувчи ва талабалари учун мўлжалланган.

ББК 67. 402 я 73

Мазкур ўқув қўлланма Солиқ академияси Илмий Кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган

Тақризчилар:

С. БОЙМУРОДОВ,

Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси Солиқ солиш услубини такомиллаштириш бошқармаси катта инспектори.

З. ҚУРБОНОВ,

Тошкент солиқ коллежи директори, иқтисод фанлари доктори, доцент.

Б. ИСРОЙЛОВ,

Солиқ академияси «Бухгалтерия ҳисоби ва аудит» кафедраси мудири, иқтисод фанлари доктори, профессор.

ISBN 978-9943-08-631-9

© А.Тагаев, Ф.Хашимото, Ф.Рўзиев, К.Хотамов. «Солиқ назорати». «Янги аср авлоди», 2010 йил.

КИРИШ

Иқтисодийни модернизация қилиш шароитида солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар давлат бюджетининг асосий даромад манбалари ҳисобланиб, уларнинг тўғри ҳисобланиши, давлат бюджетига тўлиқ ҳамда ўз вақтида ўтказилиши устидан солиқ назоратини, шу жумладан, солиқ текширувларини амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Солиқлар ва солиққа тортиш ихтисослиги бўйича таълим олаётган Солиқ коллежлари ўқувчилари ва Солиқ академияси талабалари солиқ органлари томонидан хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий хўжалик фаолиятини солиқ қонунчилигига риоя этиш нуқтаи назаридан назорат қилишнинг ҳуқуқий, услубий ва ташкилий асосларини ўрганишлари лозим бўлади. Бунинг учун эса ўқувчи ва талабалар хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида солиқ назоратининг зарурлиги, унинг шакллари, солиқ текширувининг моҳияти, аҳамияти, муҳимлиги ва унинг ўзига хос хусусиятлари бўйича етарли даражада малака ва кўникмаларга эга бўлишлари лозим. Қолаверса, солиқ маъмурчилигини такомиллаштиришда тизим кадрлари саводхонлигини, уларнинг малакасини ошириш муҳим аҳамият касб этади. Чунки мамлакатимизда амалга оширилаётган солиқ ислохотларининг тадрижий ривожланиши ва Президентимиз томонидан белгилаб берилган солиқ сиёсатидаги устувор йўналишларни амалга ошириш ушбу соҳа мутахассисларидан чуқур иқтисодий билимга эга бўлишни талаб этади.

Муаллифлар ва ЈСА экспертлари томонидан тайёрланган ушбу ўқув қўлланма айнан юқоридаги масалаларга қаратилган бўлиб, жумладан, қўлланмада хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида солиқ назоратининг зарурлиги, солиқ текширувларини ташкил этишнинг иқтисодий аҳамияти, муҳимлиги, текширишларни мувофиқлаштириш, ўтказиш тартиблари солиқ қонунчилиги меъерий-ҳуқуқий ҳужжатлари асосида ёритиб берилган. Бу эса ўқувчи ва талабаларнинг солиқ назоратининг асосий шаклларида бири бўлган солиқ текширувлари, уларни ташкил қилиш ва ўтказиш методикаси бўйича чуқур назарий билимга эга бўлишлари учун асос бўлиб хизмат қилади.

I. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИДА СОЛИҚ НАЗОРАТИ ВА УНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

1.1. Солиқ назоратини ташкил этишнинг объектив зарурлиги

Солиқлар ва уларга тенглаштирилган мақсадли фондларга ажратмалар давлат бюджетининг ва бюджетдан ташқари мақсадли фондларнинг асосий даромадлари ҳисобланади. Ўз навбатида давлат бюджети маблағлари давлатнинг жамият олдидаги муҳим вазифаларини амалга оширишнинг молиявий манбаидир. Демакки, давлат бюджети даромадларининг шаклланиши, унинг барқарорлиги жамиятнинг ривожланишига олиб келади.

Давлат бюджетининг барқарорлиги, солиқларнинг тўғри ҳисоблаб чиқарилиши, тўлиқ ва ўз вақтида тўланиши билан узвий боғлиқ бўлиб, ушбу йўналишда муваффақиятга эришиш солиқ қонунчилиги ҳуқуқий меъёрлари устидан солиқ назоратининг амалга оширилиши заруратини келтириб чиқаради.

Солиқ назорати – солиққа тортиладиган субъектлар ва объектларни ҳисобга олишнинг, солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини, солиқларнинг, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Бюджетдан ташқари Пенсия ва Республика пул жамғармаларига мажбурий тўловларнинг тўғри ҳисоблаб чиқарилиши, тўлиқ ва ўз вақтида тўланишини назорат қилишдан иборат.

Ўзбекистон республикасининг «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги қонуннинг 2-моддаси «Солиқ назорати» деб номланган бўлиб, унга кўра:

Солиқ назорати солиққа тортиладиган субъектлар ва объектларни ҳисобга олишнинг, шунингдек солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини назорат қилишнинг ягона тизимидан иборат.

Солиқ назорати давлат солиқ хизмати органлари томонидан солиққа тортилиши лозим бўлган субъектлар ва объектларни ҳисобга олиш, солиқларга доир текширувлар ўтказиш, солиқ тўловчилар, бошқа шахсларни сўраб-суриштириш воситасида

ҳамда қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шаклларда амалга оширилади.

1.2. Солиқ назоратининг шакллари

Солиқ назорати қуйидаги шаклларда амалга оширилади:

Солиқ тўловчиларни ҳисобга олиш;

солиқ солиш объектларини ва солиқ солиш билан боғлиқ объектларни ҳисобга олиш;

бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига тушаётган тушумларни ҳисобга олиш;

камерал назорат;

нақд пул тушумлари келиб тушишининг хронометражи;

солиқ текширувлари;

фискал хотирали назорат-касса машиналарини қўллаш;

акциз тўланадиган айрим турдаги товарларни маркалаш, шунингдек айрим корхоналарда молия инспектори лавозимини жорий этиш;

давлат даромадига қаратилган мол-мулкни реализация қилишдан тушадиган пул маблағлари давлат даромадига ўз вақтида ва тўлиқ тушишини назорат қилиш;

бошқа мажбурий тўловларни ундириш вазифасини амалга оширадиган давлат органлари ва ташкилотлар устидан назорат қилиш.

Божхона органлари товарларни Ўзбекистон Республикасининг боғхона чегарасидан олиб ўтилиши муносабати билан тўла-ниши лозим бўлган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ундириш бўйича солиқ назоратини ўз ваколатлари доирасида Солиқ кодексига ва боғхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширади.

1.3. Солиқ текширувининг моҳияти ва аҳамияти

Солиқ текшируви, унинг мазмун ва моҳиятини англаб етишимиз учун аввало биз «текшириш»нинг ўзи нима, унга қандай таъриф берилади, деган саволларга жавоб топишимиз лозим бўлади.

Текшириш деганда, маълум бир субъектнинг мавжуд қонунлар ва қонун ости ҳужжатларига қандай амал қилаётганлигини

назорат қилиш тушунилади. Ҳар бир субъектнинг у хоҳ юридик, хоҳ жисмоний шахс бўлсин, қонун ва қонун ости ҳужжатларига риоя қилишлигини давлатнинг назорат ваколати берилган органлари томонидан текширилиб турилади. Ўз навбатида, ваколатли назорат органлари дейилганда хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилишга қонун ҳужжатлари билан ваколат берилган вазирликлар ва идоралар тушунилади.¹

Текшириш бу – хўжалик юритувчи субъектлар томонидан қонунлар ҳамда ўз фаолиятини тартибга солувчи бошқа қонун ҳужжатлари қандай бажарилаётганлигини назорат қилувчи органларнинг бир марта назорат қилишидир.

Демак, текшириш хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилишнинг асосий йўл(шакл)ларидан бири ҳисобланади. Ўз навбатида, хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш қуйидаги йўллар билан амалга оширилади:

текшириш, шу жумладан тафтиш, муқобил текшириш, назорат тартибида текшириш;

статистика ахборотларини ва бошқа ахборотларни таҳлил қилиш;

идора қарамоғидаги органларни текширишдан ўтказиш.

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини статистика ахборотларини ва бошқа ахборотларни таҳлил қилиш орқали давлат томонидан назорат қилиш, шунингдек идора қарамоғидаги органларни текширишдан ўтказиш қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.²

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат ваколатли органлари томонидан текширишда солиқ органлари амалга оширадиган текширишлар муҳим аҳамият касб этади.

Солиқ текширувлари, асосан, маълум бир субъектнинг солиқ қонунчилиги нормаларининг ҳамда уларда белгиланган мажбу-

---

¹ Қаранг. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида» №717-І, 1998 йил, 24 декабрь

² Ўша манба

риятларнинг қай тартибда бажарилишини назорат қилиш ҳисобланади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида фуқароларнинг қонун билан белгиланган солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга мажбурияти белгилаб қўйилган.³

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига эса солиқ солишнинг мажбурийлик принципи мавжуд бўлиб, унга кўра ҳар бир шахс (юримдик ва жисмоний шахслар) Солиқ кодексига белгиланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлашлари шартлиги кўрсатиб ўтилган.⁴ Бундан ташқари, Солиқ кодексига солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари белгиланган бўлиб, ушбу мажбуриятларнинг тўғри, тўлиқ ва ўз вақтида ҳамда ҳаққоний бажарилишини назорат қилиш солиқ текширувларини ўтказишнинг асосидир.

Солиқ текшируви – бу давлат солиқ хизмати органлари томонидан, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса прокуратура органлари томонидан амалга ошириладиган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бажарилишини текширишдир.⁵

Агар солиқ текширувига кенгроқ таъриф берадиган бўлсак, у ҳолда солиқ текшируви – бу солиқ хизмати органларига тақдим этилган солиқ ҳисоботлари ва солиқ тўловчиларга доир бошқа ҳужжатлар (молиявий ҳисоботлар, декларациялар, тегишли идоралар томонидан тақдим этилган ҳужжатлар)даги маълумотларни текшириш бўлиб, солиқ органлари ходимлари томонидан уларга берилган қонуний ҳуқуқлар асосида умумий манфаатларга асосланган, ҳаққоний ва аниқ солиқ ундириш учун хизмат кўрсатиш мақсадида амалга ошириладиган текширишдир.

Шу билан биргаликда, солиқ текшируви солиқ сиёсатининг асосини ташкил қилувчи муҳим жараён ҳисобланиб, солиқ органи ва унинг ходимлари учун катта аҳамият касб этади. Агар аниқроқ айтадиган бўлсак, солиқ текшируви солиқ тўловчи томонидан тақдим этилган солиқ ҳисоботлари ва декларацияларидаги

---

³ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 51-модда.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 6-модда.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 85-модда.

маълумотларнинг қай даражада «ҳаққоний» эканлигини аниқлаштиришдир.

«Ҳаққонийлик» – бу солиқ тўловчининг топширган ҳисоботи ва декларациясида қайд этиб ўтган фаолияти, мулки ва топган даромадларини тўғри кўрсатилганлигини ифодалайди. Бошқа сўз билан айтганда, солиқ текшируви – бу ҳисобот ва декларациядаги барча даромад ва харажатларнинг амалдаги қонунчиликка тўғри келадиган бухгалтерия ҳисоби асосида тузилганлигини тасдиқловчи текширувдир.

Америка иқтисодчиси Гарольд Мосс солиққа тортишни ҳаққонийлигини қўллаб-қувватлашнинг энг муҳим йўналиши сифатида қуйидагиларни илгари суради.

А) солиқ қонунчилиги ва ставкасига мувофиқ солиқ вақти (солиқ даври ва тўлаш муддатлари) барча солиқ тўловчилар ўртасида ҳаққоний тақсимланиши лозим.

Б) солиқ тўловчилар томонидан фаоллик бўлиши керак.

В) солиқ қонунчилигини аниқ ва ҳаққоний амалга ошириш учун кучли, фойдали ва ишончли солиқ органи тузилиши керак.

Мажбурий тўловлардаги ҳаққонийлик тушунчаси ҳозиргача тортишувларга сабаб бўлмақда. Ҳаққонийлик қандай бўлиши керак – вертикал ёки горизонтал? Бу саволга қандай жавоб бўлишидан қатъи назар, олимлар ва қонун ижодкорлари ҳали-ҳануз бир тўхтамга кела олишмаган. Солиқ органлари учун амалдаги Солиқ кодексига қанчалик аниқ ва тўғри амал қилинаётганлиги энг муҳим ҳисобланади.

Молиячи, иқтисодчи олим ва мутахассисларнинг таъкидлашчи, солиқларнинг даромадларни тақсимлаш ва бозор конъюктурасини тартибга солиш функцияси мавжуд. Биринчи функциясига тўхталадиган бўлсак, у фақат солиққа тортишда намоён бўлади ва бунда солиқ текшируви муҳимлигини алоҳида таъкидлаш мумкин.

Солиқ текширувининг муҳим вазифаларидан бири бу аҳоли ўртасида солиққа тортишга бўлган ишончни шакллантиришдир.

Япония давлати солиқ тизимида қабул қилинган қоидага кўра, солиқ тўловчилар солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни ўзлари тўлдирган декларация асосида ўз хоҳишлари билан тўлайдилар. Бу тизим ўз-ўзидан ривожланиши ва оммалашishi учун солиқ тўловчиларда бухгалтерия ҳисоби ва солиққа тортишга оид билим шаклланиши, энг муҳими уларда солиқ декларацияларини

аниқ, тўғри тўлдиришга бўлган хоҳиш бўлиши лозим. Бу эса ўз навбатида «Солиқ маданияти» дейилади.

Солиқ маданиятини оширишда фуқаролар тушунчаларининг шаклланиши ва бир-бирларига ёрдам беришлари муҳимдир. Бу нафақат солиқ бошқарувиغا, балки, барча давлат идораларига тааллуқли. Ўз олдига қўйган вазифаларни ечиш учун аҳолининг ёндашуви ва тушуниши муҳим.

Яна шуни алоҳида таъкидлаш керакки, солиқ органларининг аниқ ва тўғри фаолият юритиши учун фуқароларнинг бу ташкилотларга ва у ерда ишлайдиган ходимларига бўлган ишончи жуда муҳимдир. Фуқароларнинг ўз мол-мулкларини тасарруф этишларида солиқ органларининг бевосита иштирокини ҳисобга оладиган бўлсак, у ҳолда ишончнинг муҳимлиги яна бир бор ошади.

Иқтисодчи олим Гарольд Мосс таъкидлаганидек, талабларни қондириш учун давлат ихтисослаштирилган органлари нуфузини ошириши энг муҳим омил ҳисобланади.

Агар фуқароларнинг солиқ органларига бўлган ишончини қозона олинмаса, у ҳолда солиқ декларацияларини ҳаққоний тўлдирилишига ҳам эришиб бўлмайди. Солиқ органлари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги ўзаро ишонч ушбу орган ходимларининг муносабатлари ва мулоқотлари асосида юзага келади. Солиқ тўловчилар солиқ ва бухгалтерия ходимларига нафақат мутахассис сифатида, балки одамийлик жиҳатларига ҳам ишонч билдира олишлари лозим.

Солиқ органлари ходимлари орасидан солиқ текшируви билан бевосита шуғулланадиган масъул ходимлар кўпроқ солиқ тўловчилар билан мулоқотда бўлишади. Масъул ходимнинг муомаласи солиққа тортиш органлари ва аҳоли ўртасидаги муносабатларни ҳамда ўзаро ишончни яхшиланишига ёки бузилишига олиб келиши мумкин. Солиқ текшируви жараёнининг қандай олиб борилиши эса нафақат солиққа тортишнинг аниқлигига, балки солиқ тўловчиларнинг ишончига ўз таъсирини кўрсатади.

Фуқаролар билан ўзаро ишонч алоқаларини тузишга эришилса, бу нафақат ишончга асосланган солиқ текширувини тез ва аниқ ўтишига имконият беради, балки барча жараённинг оптималлашувига олиб келади.

Юқорида таъкидланганидек, солиқ текшируви нормал соликқа тортишнинг муҳим жараёни ҳисобланади. Солиқ текшируви жараёнида фақатгина текширув асосий рол ўйнамайди. Му-

ҳими, солиқ тўловчиларнинг қай даражада бухгалтерия ҳисобини юритиши ва шу асосда солиқ ҳисоботи (ёки декларация)ни тақдим этишидир. Агар текширув давомида солиқ тўловчи томонидан хато ва камчиликлар аниқланса, кейинчалик ушбу хато ва камчиликларнинг такрорланмаслигини олдини олиш мақсадида, солиқ тўловчиларни ўқитиш мақсадга мувофиқдир ва бу солиқ текширувининг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.

Агар текширув мобайнида бухгалтерия ҳужжатлари нотўғри тўлдирилган, керакли жойларига имзо қўйилмаган бўлса ёки бошқа камчиликлар аниқланса, у ҳолда тушунтириш ишлари амалга оширилиши керак. Солиқ текшируви мобайнида камчиликлар чиқмаса, солиқ тўловчи керакли маълумотларга эга эканлигидан далолат беради. Агар солиқ текшируви ёрдамида солиқ тўловчиларга керакли тушунтиришлар ва маълумотлар бериб борилса, кейинчалик мустақил солиқ тўловчиларни тарбиялашга ёрдам беради ва бу кейинги текширувларда ўз самарасини кўрсатади, яъни солиқ текшируви аниқ ва тез ўтказилади.

Солиқ бўйича қарздорлиги мавжуд бўлган солиқ тўловчиларга тушунтиришлар ва маълумотлар бериб бориш муҳимлигини ҳам унутмаслик лозим.

Биз юқорида солиқ текширувининг муҳимлиги, мақсади ва айрим функциялари ҳақида тўхталиб ўтдик. Муқаддима сифатида шунини айтиш мумкинки, юқорида айтилганларнинг барчаси нафақат солиқ текширувини амалга оширадиган ходимга, балки бутун солиқ тизими учун ҳам муҳимдир.

1.4. Солиқ текшируви ўтказиладиган хўжалик юритувчи субъектлар ва текширув объектлари

Солиқ текширувлари давлат солиқ хизмати органлари томонидан амалга ошириладиган солиқ назоратининг асосий шаклларида биридир. Ўзбекистон Республикаси солиқ қонунчилиги кўра, солиқ назорати солиқ тўловчиларни, солиқ солиш объектларини ва солиқ солиш билан боғлиқ объектларни ҳисобга олишнинг, шунингдек солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари-га риоя этилишини назорат қилишнинг ягона тизимидан иборат.⁶

---

⁶ Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Давлат солиқ хизмати тўғрисида. 474-1-сонли. Т. 1997 йил 29 август. 2-модда

Ўзбекистон Республикасида солиқ текширувлари ўтказиладиган хўжалик юритувчи субъектлар (текширилувчи субъект) сифатида қуйидагилар эътироф этилади:

- тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган юридик шахслар;

- яқка тартибдаги тадбиркорлар.

Демак, солиқ текширувлари солиқ тўловчилар солиққа тортиш муносабатларига доир қонунлар ҳамда ўз фаолиятини тартибга солувчи бошқа қонун ҳужжатларига қандай амал қилаётганлиги ҳамда уларда белгиланган нормаларнинг қандай бажарилаётганлигини назорат қилиш мақсадида солиқ органлари томонидан амалга оширилади.

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида ўтказиладиган солиқ текширувлари объекти (текширув объекти) сифатида уларнинг бино ва иншоотлари, буюмлари, амалга ошираётган жараёнлари; бухгалтерия ва банк ҳужжатлари бўлиши мумкин. Умуман олганда, текширув объекти сифатида қуйидагиларни келтириб ўтиш мумкин:

- фаолиятни амалга ошириш ҳуқуқини берувчи ҳужжатлар (гувоҳнома, лицензия);

- товарлар ҳужжатлари;

- омборхона;

- даромад ва харажатлар;

- назорат касса машиналарининг ишлатилиши;

- дебиторлик ва кредиторлик қарздорлик;

- кирим-чиқим операциялари;

- банк операциялари;

- солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўғри ҳисобланиши ва бюджетга ўз вақтида ўтказилиши;

- молиявий ва солиқ ҳисоботлари, бошқа солиққа тортиш муносабатларига доир хўжалик юритувчи субъектлардаги мавжуд ҳужжатлар.

Япония тажрибаси

Япония давлатида солиқ текширувлари ўтказиладиган (савол берилувчи ёки текширилувчи) юридик ва жисмоний шахслар қуйидагилар бўлиши мумкин:

- солиқ тўлаш мажбуриятига эга шахслар;

- солиқ тўлаш мажбуриятига эга деб топилган шахслар (декларация топширмайдиган шахслар);

- иш ҳақларидан (тўлов манбаида) солиқларни ушлаб қолиниши мажбуриятига эга шахслар;
- пул, товар ва хизматларни кўрсатиш мажбурияти, ҳамда улардан фойдаланиш ҳуқуқига эга деб топилган шахслар;
- давлат идоралари ва ташкилотлари.

Япония давлатида текширув пайтида текширувчи «текширув учун зарур» деб топган ҳар бир объектни текшириш мумкин.

Шунга кўра, бухгалтерия ҳужжатлари билан бир қаторда дўкон, идора, завод ва бошқа жойлардаги ҳужжатлар ва буюмлар текширилиши мумкин.

Солиқ текшируви объектини аниқлаш (танлаш)

Японияда солиқ текшируви объектини аниқлашга оид аниқ бир қонун нормаси мавжуд бўлмай, солиққа тортиш ваколатига эга давлат солиқ бошқармаси ва инспекцияси бошлиқлари қарорига асосан, текширув объектлари белгиланади, аммо текширув объектлари рўйхати олдиндан солиқ тўловчиларга эълон қилинмайди.

Японияда Миллий Солиқ Агентлиги ҳар йили ҳар бир ишни амалга ошириш бўйича асосий йўналиш (стратегия) ни белгилаб олиб, шунга асосан давлат солиқ бошқармалари ва солиқ инспекциялари ишларини назорат қилиб боради. Натижада, солиқ текширувлари ҳам Миллий Солиқ Агентлиги белгилаган йўналишларга асосан амалга оширилса-да, ўтказилиши мумкин бўлган текширувлар сони чегараланганлиги ва текширув ишларининг самарадорлигини таъминлаш мақсадида текширув зарур ва шошиличлик даражаси юқори бўлган ҳолатларга устувор аҳамият берилади, аниқроқ қилиб айтганда текширув объектларини аниқлаш қуйидаги мезонларга асосланади:

А) Алоҳида эътибор бериладиган фаолият тури билан машғул солиқ тўловчиларни танлаб олиш. Миллий Солиқ Агентлиги ва Давлат солиқ бошқармалари ҳар йили юқори кўрсаткичларга эришадиган фаолият турларини аниқлаб ва уларни «алоҳида эътибор бериладиган фаолият тури» деб белгилаб, бошқа фаолият турларига нисбатан устувор равишда текшириш ҳақида кўрсатма бергани учун ушбу фаолият турларига алоҳида эътибор берган ҳолда текширув объектлари танланади. Аниқроқ қилиб айтганда, алоҳида эътибор бериладиган фаолият тури билан машғул солиқ тўловчиларнинг неча фоизини текшириш Давлат солиқ бошқармалари томонидан белгиланади.

Б) Йирик корхоналар (солиқ тўловчилар)ни кенг кўламда текшириш. Ўтказиш мумкин бўлган текширувлар сони чегаралангани учун кичик корхоналардан кўра йирик корхоналарни текшириш самаралироқ бўлади, деган қарорга келингани учун текширув объектларини танлашда йирик корхоналарга алоҳида аҳамият берилади.

Йирик корхоналар (солиқ тўловчилар)ни кенг кўламда текшириш тизими аҳоли ва солиқ тўловчиларнинг солиқ текширувлари ва солиқ маъмурчилигига бўлган хайрихоҳлигига эришишга ҳам хизмат қилади.

В) Ҳужжат ва оператив маълумотларга асосан текширув объектини аниқлаш. Японияда солиқ текшируви объектини аниқлаш ва амалда текширув ўтказишда солиқ тўловчилар амалга оширган операциялар ҳақидаги батафсил маълумотлар энг фойда беради, деб ҳисобланади.

Шунинг учун Японияда маълум бир маълумотларни тақдим қилиш мажбуриятини қонунчиликда белгилаш билан бир қаторда, Адлия вазирлиги билан келишилган ҳолда кўчмас мулк объектларини давлат рўйхатига олиш ҳақидаги маълумотларни олиш каби ҳар хил усулларда солиқ тўловчиларга оид алоҳида маълумотлар йиғиб борилади.

Бундан ташқари, оддий солиқ тўловчилардан тушган ёзма мурожаатларга асосан, солиқ тўловчи операция ўтказган томон ҳақида маълумот, масалан харидор ёки хом ашё ётказиб берувчи ҳамкорлари ҳақидаги маълумотни ҳам талаб қилиб олиши мумкин.

Шундай тарзда йиғилган ҳужжат ва оператив маълумотларга асосан, декларация мазмунини шубҳа туғдирадиган солиқ тўловчилар текширув объекти сифатида танлаб олинади.

Г) Нисбий таҳлилга асосан текширув объектларини танлаб олиш. Давлат солиқ бошқармаси ёки инспекциясига топширилган декларация ва ҳисоботлар компьютердаги маълумотлар базасига киритилиб, ҳар хил нисбатдаги маълумотлар чиқариб олинади.

Ушбу маълумотларга асосан, солиқ турлари, йиллар бўйича ва бир хил фаолият тури билан машғул солиқ тўловчилар ҳақидаги маълумотларни солиштиригандаги сезиларли фарқлар аниқланиб, ушбу фарқларга эга солиқ тўловчилар текширув объекти сифатида танлаб олинади.

1.5. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида солиқ текширувнинг муҳимлиги ва унинг ўзига хос хусусиятлари

Солиқ текширувларининг ташкил этилиши натижасида солиқ тўловчиларнинг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини, солиқларнинг тўғри ҳисоблаб чиқарилишини, бюджет ва давлат мақсадли жамғармаларига тўлиқ ҳамда ўз вақтида тўла-нишини, шунингдек фуқароларнинг шахсий жамғариб бориладиган пенсия ҳисобварақларига жамғариб бориладиган мажбурий пенсия бадалларининг тўғри ва тўлиқ ҳисоблаб чиқарилиши ҳамда ўз вақтида киритилишини назорат қилиш таъминланади. Шу билан биргаликда, солиқ тўловчилар томонидан солиқларга оид ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишини олдини олиш, уларни аниқлаш ва бартараф этиш имконияти юзага келади.

Солиқ текширишлари жараёнларида хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий хўжалик фаолияти билан биргаликда, бевосита назорати солиқ идораларига юклатилган. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармон ва Қарорлари ҳамда Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари ижросини таъминлаш мақсадида уларда белгиланган нормаларга мазкур субъектлар томонидан қандай амал қилинаётганлиги ҳам ўрганилади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 5 августдаги «Пул маблағларининг банкдан ташқари муомаласини янада қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 280-сонли қарори билан 2002 йил 5 августдан бошлаб хўжалик юритувчи субъектларнинг нақд пул тушумини инкасса қилишда инкасса гуруҳи таркибига давлат солиқ хизматининг инкасса қилинадиган объектларда текшириш ўтказиш ҳуқуқига эга бўлган мансабдор шахслари мажбурий тартибда киритилган. Шу билан биргаликда, Давлат солиқ хизмати органларининг мансабдор шахсларига Назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгаши билан келишган ҳолда улгуржи ва чакана савдода, умумий овқатланиш ва пулли хизматлар кўрсатиш соҳасида савдо ва нақд тушумни топшириш қоидаларига риоя қилинишини режадан ташқари тезкор текширишларни амалга ошириш ҳуқуқи берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тижорат банклари депозитларига аҳоли ва хўжалик субъектлари бўш пул маб-

лағларини жалб этишни янада рағбатлантириш қўшимча чоратадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1090-сонли қарори билан эса Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси зиммасига:

савдо ва хизмат кўрсатиш объектларида тўловларни пластик карточкалар орқали қабул қилиш бўйича ҳисоб-китоб терминалларининг мавжудлиги ҳамда улардан мажбурий равишда фойдаланиш устидан қаттиқ назорат ўрнатиш;

савдо ва назорат-касса машиналаридан ҳамда ҳисоб-китоб терминалларидан фойдаланиш қоидалари бузилиши, шунингдек пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда тўловларни қабул қилишдан ноқонуний бўйин товлаш ҳолатлари аниқланган тақдирда айбдор шахсларга нисбатан қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарлик чоралари қўллаш;

савдо ва хизмат кўрсатиш корхоналари томонидан тўловларни пластик карточкалар орқали амалга оширишда ҳисоб-китоб терминалларидан фойдаланиш масалалари бўйича тезкор равишда чора кўриш учун хизмат кўрсатувчи тижорат банки билан биргаликда ҳар бир минтақада мижозларнинг аризаларини, шу жумладан, «ишонч телефонлари» орқали мурожаатлари кўриб чиқилишини ҳамда келиб тушадиган мурожаатларнинг зудлик билан текширилишини ташкил этиш вазифалари юклатилган.

Демак, солиқ идоралари мазкур вазифалар ва топшириқлар ижросини таъминлаш мақсадида ҳам турли хил солиқ текширувларини ташкил қилади.

Япония тажрибаси

Япония мамлакатида солиқ текширувларини ташкил қилишининг асосий сабабларидан бири тақдим этилган декларациялар бўйича солиқ тўловларидан қарздорликнинг аниқланишидир. Яъни солиқ тўловчилар томонидан тақдим этилган декларация бўйича қарздорлик тўланмаган ёки тўлиқ тўланмаганлиги аниқланса, у ҳолда солиқ органи қарз мажбуриятини қайта кўриб чиқиш учун солиқ текширувини амалга оширади.

Япония давлатида солиқ тўловлари декларация тақдим этиш орқали амалга оширилади ва шу тизимга мувофиқ юқорида айтилганидек, ҳар бир солиқ тўловчи қонундан келиб чиққан ҳолда ўртача солиққа тортиш базасини ва солиқ суммасини ҳисоблаб чиқади. Ушбу мамлакатда солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ҳисоби солиқ тўловчилар томонидан амалга оширилади. Бунда декларация тақдим этиш орқали солиқ тўлаш усули қўллани-

лади. Ушбу усулга мувофиқ, солиқ тўловчи ҳар бир солиқ ва мажбурий тўловларни ўзи ҳисоблаб чиқади ҳамда шу асосда тўлов суммасини белгилаб декларация топширади. Декларация тақдим этиш ҳуқуқий характерга эга ёки хабар берувчи ҳужжатми деган савол устида ҳозиргача муҳокама кетяпти. Ҳақиқатда декларация тақдим этиш солиқ тўловчи учун солиқ бўйича қарздорликни белгилайди, ўз-ўзидан унинг суммаси белгиланиб, қарздорликни тўлаш мажбуриятини келтириб чиқаради, бу эса солиқ органи учун ушбу қарздорликни ундириш ҳуқуқини беради.

Қонун ҳужжатларига кўра, декларация тақдим этилган вақтда қарздорликнинг тўланган ёки тўланмаганлиги аниқлаштирилади. Агар аниқлаштириш натижасида қарздорлик тўланмаган ёки тўлиқ тўланмаганлиги аниқланса, у ҳолда солиқ органи қарз мажбуриятини қайта кўриб чиқиш учун солиқ текширувини амалга оширади.

Айтайлик, қонун доирасида ўз солиқ мажбуриятини аниқ ҳисобламаган солиқ тўловчи мавжуд. Бу ҳолда, солиқ текшируви орқали етишмовчиликни тўғрилаб, солиқ тўловчига аниқ солиқ суммасини ҳисоблаш ва солиқ декларацияси тўлдиришни чуқурроқ тушунтиришга эришилади.

Назорат саволлари:

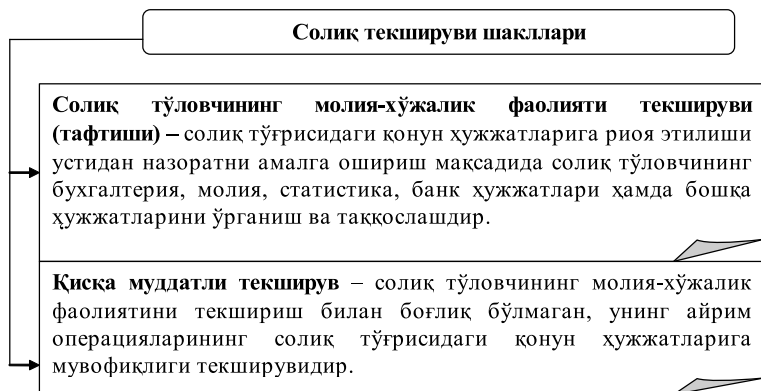
1. Солиқ назоратининг объектив зарурлиги нимада?
2. Солиқ назоратини амалга оширишнинг давлат манфаатлари билан қандай алоқадорлик томонлари мавжуд?
3. Солиқ назоратининг қандай шакллари мавжуд?
4. Солиқ назоратини амалга ошириш қайси ваколатли органга юклатилган?
5. Солиқ текширувининг муҳимлиги нимада?
6. Солиқ текширувининг ўзига хос хусусияти нимада?
7. Япония давлатида солиқ текширувлари қандай мақсадда ташкил қилинади?

II. СОЛИҚ ТЕКШИРУВИ ШАКЛЛАРИ ВА ТУРЛАРИ

2.1. Солиқ текшируви шакллари

Солиқ текшируви давлат солиқ хизмати органлари томонидан хўжалик юритувчи субъектларда солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бажарилишини назорат қилиш мақсадида амалга ошириладиган текширишдир.

Солиқ текширувлари қонун ҳужжатларида назарда тутилган айрим ҳолларда прокуратура органлари томонидан ҳам амалга оширилади.⁷ Жумладан, хўжалик юритувчи субъектлар молиявий-хўжалик фаолиятини давлат солиқ хизмати органлари томонидан текшириш давомида солиқ ва валютага оид жиноят аломатлари аниқланган тақдирда – Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Солиқ ва валютага оид жиноятларга ҳамда жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш департаменти томонидан текширув амалга оширилади. Бу каби жараёнларда прокуратура органлари солиқ текширувларини тегишли солиқ идораларидан мутахассисларни жалб қилган ҳолда олиб боради.

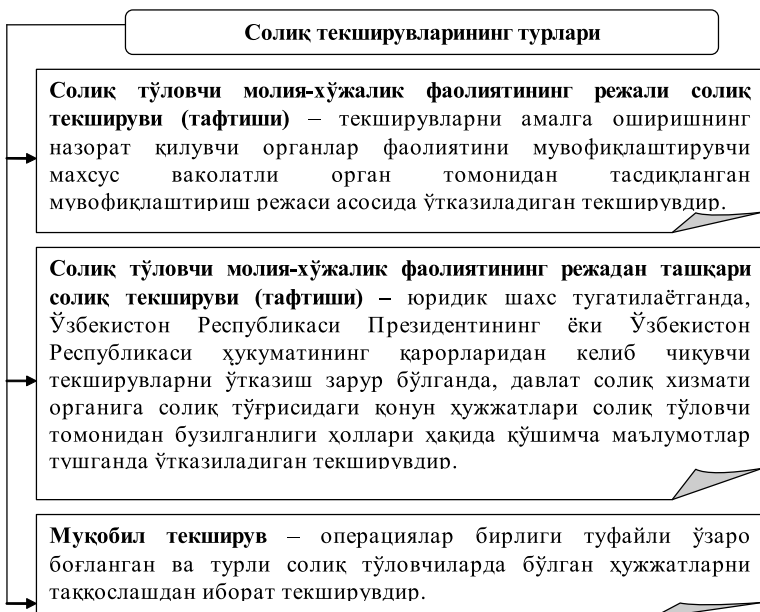

⁷ Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. –Т.: Адолат. 2009й. 85-модда

2. 2. Солиқ текширувларининг турлари

Солиқ текширувлари қуйидаги турларга бўлинади:

- режали солиқ текшируви;
- режадан ташқари солиқ текшируви;
- муқобил текширув.

Муқобил текширув учинчи шахсларга нисбатан, агар солиқ текширувлари ўтказиладиганда давлат солиқ хизмати органида мазкур шахслар билан боғлиқ бўлган, солиқ тўловчи ўтказган операциялар солиқ бўйича ҳисобга олишда тўғри акс эттирилганлиги ҳақида қўшимча маълумот олиш зарурияти келиб чиқса, ўтказилади.

Фақат кўзғатилган жиноий иш юзасидан текширишни тайинлаш тўғрисидаги қарор ёки шундай текширувларни ўтказиш тўғрисида назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича махсус ваколатли органнинг қарори мавжуд бўлгандагина қонунда кўзда тутилган ҳолларда тадбиркорлик субъектининг текшириладиган хўжалик юритувчи субъект

билан ўзаро муносабатларинигина муқобил тарзда текширишга йўл қўйилади.

Муқобил текширишларни ўтказиш чоғида тадбиркорлик субъектларига бориш ва улардан текширишга тааллуқли бўлмаган молия-бухгалтерия ёки бошқа ҳужжатларни талаб қилиш ман этилади.⁸

Қисқа муддатли текширувлар режадан ташқари солиқ текшируви тарзида ўтказилади.

Япония тажрибаси

Япония давлати солиқ тизимида солиқ текширувлари асосан қуйидаги турларга бўлинади:

- мажбурий текширув;
- ихтиёрий текширув.

Мажбурий текширув (тафтиш). Ушбу текширув Япония давлатининг «Давлат солиқлари билан боғлиқ жиноятларга қарши курашиш тўғрисида»ги қонунига асосан ташкил қилинадиган ҳамда суддан текширув учун ордер олиниб, солиқ тўловчининг розилигисиз мол-мулкани қидирув ва ҳибсга олиш ишлари амалга оширилиши мумкин бўлган текширувдир.

Ихтиёрий текширув. Ихтиёрий текширув мажбурий бўлган тафтишдан фарқли ўлароқ, алоҳида солиқлар тўғрисидаги қонунларда белгиланган «савол-жавоб орқали текшириш (сўроқ қилиш) ваколлати» асосида олиб бориладиган текширувдир.

Мажбурий текширув (тафтиш)ни фақатгина мамлакатнинг 12 та солиқ бошқармаси таркибидаги «солиқдан қочиб ишлари билан ишлаш департаменти» ўтказгани учун «тафтиш» деб номланиб, солиқ тўловчилар учун энг қўрқинчли текширувдир. Мазкур текширувда, асосан, катта миқдордаги даромадни солиқдан яширишда гумон қилинаётган солиқ тўловчилар текширилиб, солиқдан қочиб ҳолати аниқланганда тўланмаган солиқ суммасини ундириш билан биргаликда, солиқдан қочувчи жиноий жавобгарликка тортилиб, тўланмаган солиқ миқдорида жарима тўлайди ва 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиниши мумкин. Со-

---

⁸ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 14 июндаги «Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3619-сонли Фармони. «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2005 йил, 23-24-сон, 167-модда.

лиқдан қочишга жиноий жавобгарлик 20 йил олдин кучайтирилган. Кейинги йилларда Японияда хўжалик юритувчи субъектлардан «жамият олдидаги масъулият» ва «корхона обрў»сига амал қилиш талаб қилиб келинмоқда. Шунинг учун солиқдан қочиш каби хатти-ҳаракат инсон жонига қасд қилиш ва талончилик каби жиноий ишлар қаторида жамият манфаатларига зид деб ҳисобланиб, фуқаролар ҳам бу жамият томонидан кечирилмайдиган хатти-ҳаракат деган фикрни илгари сурмоқдалар. Мана шундай ижтимоий фикрга асосан охириги йилларда суд ҳукмларида солиқдан қочиш бўйича ишларда ҳам жиноий ишлардагидек жамият олдидаги масъулиятга жуда катта аҳамият берилмоқда. Натижада, мазкур тафтишлар солиқ тўловчиларнинг ҳадигига сабаб бўлиб, солиқдан қочиш каби хатти-ҳаракатларнинг олдини олишга хизмат қилмоқда.

Жисмоний ва юридик шахсларнинг катта миқдордаги даромадини солиққа тортишдан яшириш ишлари билан биргалликда, спиртли ичимликлар солиғи каби билвосита солиқлар тўғрисидаги қонунларни бузиш каби ҳолатлар ҳам «Давлат солиқлари билан боғлиқ жиноятларга қарши курашиш тўғрисидаги қонун»га асосан мазкур тафтиш объектлари ҳисобланади.

«Савол-жавоб орқали текшириш (сўроқ қилиш) ваколоти» ҳақидаги қонун нормасида қисқача қилиб айтганда «тегишли ходим зарурат туғилганда солиқ тўловчига савол бериш, бухгалтерия ва бошқа ҳужжатларни текшириш ваколотига эга» деб белгиланган.

Назорат саволлари:

1. Солиқ текширувнинг қандай шакллари мавжуд?
2. Қисқа муддатли текширувни ўтказишдан асосий мақсад нима?
3. Қандай ҳолларда солиқ текширувлари прокуратура органлари томонидан амалга оширилади?
4. Солиқ текширувнинг қандай турлари мавжуд?
5. Режали солиқ текширувидан режадан ташқари солиқ текширувнинг қандай фарқли жиҳатлари бор?
6. Муқобил текширувлар қандай мақсадда ўтказилади?
7. Қандай ҳолларда режадан ташқари солиқ текшируви ўтказилади?

III. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТЕКШИРИШЛАРНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ

3.1. Текширишларни мувофиқлаштиришнинг мақсад ва вазифалари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 8 августдаги «Текширишларни тартибга солиш ва назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштиришни такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ-1503-сонли Фармони билан мулкчилик шаклларида қатъи назар хўжалик юритувчи субъектларни текширишни тартибга солиш, назорат қилувчи органлар томонидан уларнинг фаолиятига асосиз аралашшига йўл қўймаслик мақсадида назорат қилувчи органлар томонидан ташкил қилинадиган текширишлар мувофиқлаштириладиган бўлди. Шу мақсадда назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгаши тузилди. Шундан кейин мулкчилик шаклларида қатъи назар хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятини қонунчиликда белгиланган ҳуқуқларга мувофиқ амалга ошириладиган текширишларнинг ҳаммаси мазкур Кенгаш билан келишилган ҳолда ўтказиладиган бўлди.

Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни янада тартибга солиш, текширишлар сонини камайтириш, турли назорат органлари томонидан амалга ошириладиган текширишларда параллелчилик ва такрорлаш ҳолатларини бартараф этиш, уларнинг корхоналар хўжалик фаолиятига иқтисодий зарар етказувчи асосиз аралашувига йўл қўймаслик мақсадида, шунингдек тадбиркорларнинг қонуний ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 19 ноябрдаги «Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш тўғрисида»ги ПФ-2114-сонли Фармонига асосан мулкчилик шаклидан қатъи назар хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятига доир барча текширувларни, молия-хўжалик фаолиятини текширишни истисно этган ҳолда, ўтказиш, қоида тариқасида, бир йўла комплекс текширишлар ўтказилишини назарда тутиб, фақат Ўзбекистон Республикаси назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгашининг қарорига биноан режа асосидаги тар-

тибда назорат органлари томонидан йилига кўпи билан бир марта амалга ошириладиган бўлди.

Мазкур субъектларнинг фаолиятини муқобил текшириш жиний ишлар бўйича тергов давомида текширувни белгилаш тўғрисидаги қарор асосида ёки фақат Ўзбекистон Республикаси назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгашининг қарори билангина назорат органлари томонидан амалга оширилиши мумкин. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини муқобил текшириш хўжалик юритувчи субъектларга бормасдан амалга оширилади ва фақат уларнинг текширилаётган хўжалик юритувчи субъект билан ўзаро муносабатлари доирасидагина текширишга йўл қўйилади. Белгиланган норма ва қоидаларга ўз вақтида ва тўла риоя этадиган хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш, молия-хўжалик фаолиятини текширишни истисно этган ҳолда, назорат органлари томонидан ҳар икки йилда кўпи билан бир марта амалга оширилади.

3.2. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш ваколати берилган органлар

Қуйида хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш ваколати берилган органларнинг айримларинигина номлари келтириб ўтилган. Мазкур органлар қаторида Давлат солиқ қўмитаси солиқ бўйича масалаларни ҳал этади, ҳамда барча солиқ текширувларини амалга оширади.

Код	Назорат қилувчи орган номи
1	Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси
2	Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги
6	Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Йўл ҳаракати хавфсизлиги бош бошқармаси
9	Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси
11	Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Давлат санитария-эпидемиология назорати маркази
12	Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси

- 13 Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг Чорвачиликда наслчилик ишлари бўйича бош давлат инспекцияси
- 14 Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг Машина ва ускуналарнинг техник ҳолатини назорат қилиш бўйича бош давлат инспекцияси
- 15 Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги
- 16 Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги
- 17 Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси
- 18 Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси
- 19 Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси
- 20 Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Ёнғиндан сақлаш бош бошқармаси

Код

Назорат қилувчи орган номи

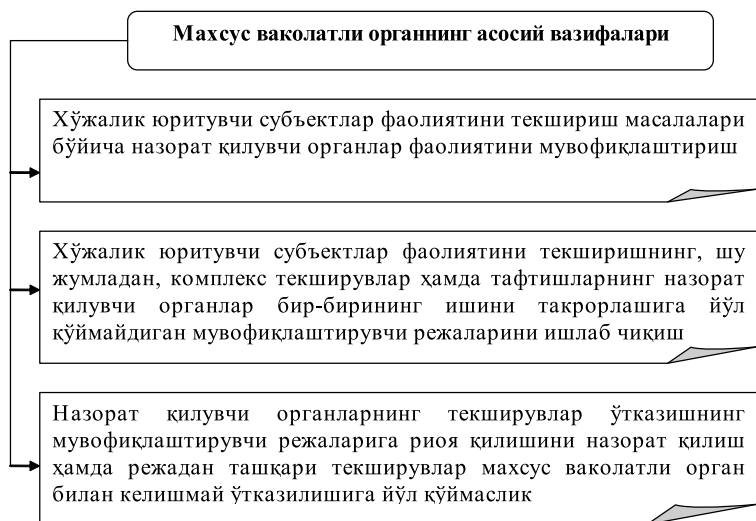
- 21 Ўзбекистон Республикаси Давлат мулкни бошқариш давлат қўмитаси ҳузуридаги Қимматли қўғозлар бозори фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази
- 22 Ўзбекистон Республикасининг Электр энергетикасида назорат қилиш давлат инспекцияси
- 25 Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги
- 26 Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат дон инспекцияси
- 27 Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг Бош давлат ветеринария инспекцияси
- 29 Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва кадастри давлат қўмитаси
- 30 Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлигининг Давлат алоқа инспекцияси
- 31 Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги ҳузуридаги Бадий экспертиза бошқармаси

- 33 Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Ўзбекистон нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш давлат инспекцияси
- 34 Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳузуридаги Дори воситалари ва тиббий техника сифатини назорат қилиш бош бошқармаси
- 35 Ўзбекистон Республикасининг Темир йўлда ташишлар хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси
- 36 Республика Темир йўлда давлат санитария-эпидемиология назорати маркази
- 37 Транспортда ИИБ ҳузуридаги ёнғиндан сақлаш бўлими
- 38 Саноат, кон иши ва коммунал-маиший секторда ишларни хавфсиз олиб боришни назорат қилиш давлат инспекцияси – «Саноатконтехназорат»
- 39 Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси ҳузуридаги Давлат геодезия назорати инспекцияси
- 40 «Ўзбектуризм» миллий компанияси
- 41 Марказий банк ҳузуридаги Қимматбаҳо металллар агентлигининг Давлат намуналар олиш палатаси
- 43 Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги
- 44 Ўзбекистон Республикаси Геология ва минерал ресурслар давлат қўмитаси ҳузуридаги Давлат геология назорати бошқармаси
- 45 «Ўзбеккино» миллий агентлиги
- 46 Ўзбекистон Республикаси Давлат мулкани бошқариш қўмитаси

3.3. Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгаши ва унинг асосий вазифалари

Биз юқорида айтиб ўтганимиздек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 8 августдаги «Текширишларни тартибга солиш ва назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштиришни такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ-1503-сонли Фармони билан мулкчилик шаклларида қатъи назар, хўжалик юритувчи субъектларни текширишни тартибга солиш, назорат

қилувчи органлар томонидан уларнинг фаолиятига асоссиз ара-лашишга йўл қўймаслик, назорат қилувчи органлар томонидан ташкил қилинадиган текширишларни мувофиқлаштириш мақса-дида Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирув-чи Республика кенгаши тузилган.

Нazorat қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи республика кенгаши, Кенгашнинг Қорақалпоғистон Республи-каси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳудудий комиссиялари (ке-йинги ўринларда – вилоят комиссиялари), туман ва шаҳарлар ҳудудий комиссиялари (кейинги ўринларда – туман комиссияла-ри), назорат қилувчи органлар ва уларнинг ҳудудий бўлинмала-ри тадбиркорлик субъектлари фаолиятини текширишларни таш-кил этишда «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида»ги, «Тадбиркорлик фаоли-яти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Рес-публикаси қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Президенти-нинг 1996 йил 8 августдаги «Текширишларни тартибга солиш ва назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштиришни та-комиллаштириш тўғрисида»ги ПФ-1503-сон, 1998 йил 19 ноябр-даги «Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш тўғрисида»ги ПФ-2114-сон, 2005 йил

14 июндаги «Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»-ги ПФ-3619-сон, 2005 йил 5 октябрдаги «Тадбиркорлик субъектларини текширишни янада қисқартириш ва унинг тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3665-сон фармонларига ҳамда хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишни тартибга солиш масалаларига доир бошқа қонун ҳужжатларига, шунингдек Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгашининг 2006 йил 11 мартдаги №06-01-01-сонли Қарори билан тасдиқланган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2006 йил 6 майда 1573-сон билан рўйхатга олинган «Назорат қилувчи органлар томонидан ўтказиладиган, тадбиркорлик субъектлари – юридик шахслар фаолиятини текширишларни мувофиқлаштириш тартиби тўғрисидаги Низом»га амал қиладилар.

Текширишлар Республика кенгаши билан келишилмаган ҳолда ўтказилган тақдирда, ушбу текширишларни амалга оширган марказдаги ва жойлардаги назорат қилувчи органларнинг раҳбарлари белгиланган тартибда жавобгарликка тортилиши белгилаб қўйилган.

Назорат қилувчи органларнинг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишлари мазкур кенгаш томонидан мувофиқлаштирилади ва у чиқарган қарорлар назорат қилувчи органлар учун мажбурий ҳисобланади.

Солиқ органларининг Кенгаш (вилоят комиссиялари) билан қўшимча келишувсиз амалга ошириладиган назорат функциялари

Алкоголли ва тамаки маҳсулотларининг тадбиркорлик субъектлари томонидан тегишли рухсатномаларсиз ишлаб чиқарилиши ва сотилиши, шунингдек акциз маркалари мавжуд эмаслиги ёки қалбакилаштирилиши далиллари тўғрисида ишончли маълумотлар мавжудлигида бунга ваколати бўлган солиқ ва бошқа органлар томонидан муомаладан ушбу маҳсулотлар қонун билан белгиланган тартибда тезкор олиб қўйилишини амалга ошириш. Бунда тадбиркорлик субъектига нисбатан кейинги текширишлар белгиланган тартибда Кенгаш ёки унинг вилоят комиссиялари билан келишилиши керак.

3.4. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишнинг асосий принциплари ва қоидалари

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

текширувчи органлар фаолиятида қонунийлик, холислик ва ошкоралик;

юримдик ва жисмоний шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш;

хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятига аралашмаслик.

Текшириш хўжалик юритувчи субъектнинг бевосита текшириш ўтказиш йилидан олдинги тўрт календарь йилдан қўп бўлмаган фаолияти қамраб олиниши мумкин. Бунда:

текшириш ўтказилаётган календарь йил даврларини текширишга рухсат этилади;

илгари текширилган масалалар бўйича текшириш ўтказиш ман этилади.

Оқорида санаб ўтилган текшириш ўтказиш билан боғлиқ қоидалар қўзғатилган жиноят ишлари доирасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ўтказиладиган текширишларга татбиқ этилмайди.

3.5. Текширишлар ўтказиш шартлари

1. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш муддатлари 30 календарь кундан ошмаслиги лозим. Алоҳида ҳолларда бу муддат назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли органнинг қарори билан узайтирилиши мумкин.

2. «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 39-моддасига мувофиқ хўжалик юритувчи субъектлар – Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси аъзолари фаолиятини текшириш унинг вакиллари иштирокида амалга оширилиши мумкин.

Бухгалтерия ҳисобини юритиш ва ҳисобот тузиш аудиторлик ташкилоти томонидан амалга ошириладиган хўжалик юритувчи субъектларнинг молия-хўжалик фаолияти тегишли аудиторлик ташкилоти мажбурий жалб қилинган ҳолда текширилади. Бунда

молиявий ҳисоботнинг тўғрилиги учун аудиторлик ташкилоти жавоб беради.

3. Текшириш ўтказиш учун аудиторлик ташкилотлари ва/ёки экспертлар жалб қилинган тақдирда аудиторлик текширишлари (экспертизалар) ўтказиш бўйича сарф-харажатлар фақат ушбу текширишларни тайинлаган текширувчи органлар ҳисобидан амалга оширилади.

4. Аудиторлик ташкилотлари ва/ёки экспертлар жалб қилинганда текширувчи орган ҳамда аудиторлик ташкилоти ва/ёки эксперт ўртасида тузилган шартнома нусхаси албатта хўжалик юритувчи субъектга тақдим этилади. Шартномада аудитор ва/ёки экспертнинг фамилияси, исми, отасининг исми, иш жойи ва мансаби кўрсатилган бўлиши лозим.

Аудиторлик ва/ёки эксперт хулосасининг тўғрилиги ҳамда унинг Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқлиги юзасидан аудиторлик ташкилоти ва/ёки экспертнинг жавобгарлиги тузиладиган шартноманинг зарурий шarti ҳисобланади.

5. Хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятини текширишлар текширишларни мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг қарорига биноан режали тартибда кўпи билан йилига бир марта амалга оширилиши мумкин. Белгиланган нормалар ва қоидаларга ўз вақтида ҳамда тўла ҳажмда риоя этувчи хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятини текширишлар назорат қилувчи органлар томонидан кўпи билан икки йилда бир марта амалга оширилади.

Хусусий корхоналар фаолиятини текширишлар назорат қилувчи органлар томонидан кўпи билан икки йилда бир марта белгиланган тартибда амалга оширилиши мумкин, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

6. Микрофирмалар, кичик корхоналар ва фермер хўжаликларининг молия-хўжалик фаолияти бўйича ҳар тўрт йилда кўпи билан бир марта, бошқа тадбиркорлик субъектларини эса ҳар уч йилда кўпи билан бир марта режа асосида текшириш ўтказилади.

Янги ташкил қилинган микрофирмалар, кичик корхоналар ва фермер хўжаликларининг молия-хўжалик фаолияти бўйича улар давлат рўйхатига олинган пайтдан бошлаб икки йил мобайнида режа асосида текшириш ўтказилмайди.

7. Прокуратура, ички ишлар ва миллий хавфсизлик хизмати органлари томонидан ўтказиладиган текширишда хўжалик юритувчи субъектнинг фақат қўзғатилган жиноят иши билан боғлиқ фаолиятигина қамраб олинishi мумкин, бу ҳақда текшириш тайинлаш тўғрисидаги қарорда кўрсатилган бўлиши лозим.

8. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини муқобил текшириш хўжалик юритувчи субъектларга бормасдан амалга оширилади ва фақат уларнинг текширилаётган хўжалик юритувчи субъект билан ўзаро муносабатлари доирасидагина йўл қўйилади.

Хўжалик юритувчи субъектнинг текшириш объекти билан ўзаро муносабати деганда шахсларнинг ҳужжатлар (жиноят иши материаллари, ашёвий далиллар) билан тасдиқланган аниқ муносабатини тушуниш лозим.

Кенгаш ёки вилоят комиссиясининг қарори ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органнинг тегишли мансабдор шахсининг қарори билан белгиланган муддатда муқобил текшириш ўтказиш имконияти бўлмаганида, у фақатгина муқобил текширишни бошқа муддатга кўчириш тўғрисидаги Кенгаш ёки вилоят комиссиясининг қўшимча қарори ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органнинг тегишли мансабдор шахсининг қўшимча қарори асосида ўтказилиши мумкин.

Хўжалик юритувчи субъектлардан муқобил текширишга таллуқли бўлмаган молия-бухгалтерия ёки бошқа ҳужжатларни талаб қилиш ман этилади.

9. Назорат тартибидаги текширишларни ўтказиш назорат қилувчи органлар томонидан фақат илгари ўзлари ўтказган текшириш натижаларига доир далолатномада (маълумотномада) белгиланган ҳолатлар ва муддатлар бўйича Кенгаш ёки унинг вилоят комиссияларининг қўшимча розилигисиз амалга оширилади.

Тадбиркорлик субъекти текшириш натижалари бўйича далолатномада (маълумотномада) белгиланган муддатларда назорат тартибида текширишлар ўтказишга рози бўлмаса, уларни ўтказиш муддатлари Назорат қилувчи органлар томонидан ўтказиладиган, тадбиркорлик субъектлари – юридик шахслар фаолиятини текширишларни мувофиқлаштириш тартиби тўғрисидаги Низомда (2006 йил 6 май, рўйхат рақами 1573) кўрсатилган тартибга мувофиқ вилоят комиссияларининг қарорлари билан бел-

гиланади. Бунда ўтказилган текшириш натижалари бўйича да-
лолатнома (маълумотнома) назорат тартибида текшириш ўтка-
зиш зарурлигига асос бўлади.

10. Хўжалик юритувчи субъектлар текширувчи органларнинг
ваколатига кирмайдиган масалаларга оид талабларини бажар-
маслик ҳамда текшириш предметига тааллуқли бўлмаган мате-
риаллар билан уларни таништирмасликка ҳақлидир.

11. Хужжатларни олиб қўйиш ва уларни ҳуқуқни муҳофаза
қилувчи органларнинг талаби бўйича тақдим этиш Ўзбекистон
Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига белгиланган
тартибда амалга оширилади, прокуратура органлари эса бу
ҳолда «Прокуратура тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси-
нинг Қонунига ҳам асосланади. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи
органлар асл нусхаси олиб қўйилган хужжатларнинг сақланиши
учун жавобгардирлар. Хужжатларнинг асл нусхасини олиб
қўйишда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ваколатли
шахслари, хўжалик юритувчи субъектларга бош бухгалтер ёки
хўжалик юритувчи субъектнинг бошқа мансабдор шахси томо-
нидан тасдиқланадиган хужжатларнинг асл нусхасидан кўчир-
малар олиш имкониятини беришлари лозим.

12. Текширувчи органлар ва уларнинг мансабдор шахсла-
ри, аудиторлик ташкилотлари ва ёки экспертлар уларга хўжа-
лик юритувчи субъектни текшириш билан боғлиқ ҳолда маъ-
лум бўлган тижорат сирини ташкил қилувчи маълумотларни та-
рқатганликлари учун қонунчиликка мувофиқ жавобгар бўла-
дилар.

13. Текширувчи мансабдор шахслар текшириш бошланиши-
дан олдин хўжалик юритувчи субъектнинг раҳбарини (якка тар-
тибдаги тадбиркорни, хўжалик юритувчи субъект раҳбари
бўлмаган тақдирда – унинг вазифасини бажарувчи шахсни) тек-
шириш мақсади ва шартлари билан таништириши, қонунчилик-
да белгиланган хужжатларни тақдим этиши, Текширишларни
рўйхатга олиш китобига тегишли ёзувлар киритиши лозим.

14. Текширишларни рўйхатга олиш китоби белгиланган на-
мунага мувофиқ бўлиши, қаттиқ муқова билан қопланган ва ра-
қамланган, тикилган, варақлар сони ва Китобни юритиш санаси
кўрсатилган ҳолда хўжалик юритувчи субъект раҳбарининг им-
зоси ва муҳри (якка тартибдаги тадбиркор учун – агар у мавжуд
бўлса) билан тасдиқланган бўлиши керак.

Адлия органлари томонидан ҳисоби юритиладиган Текширишларни рўйхатга олиш китобида хўжалик юритувчи субъектнинг тўлиқ номи, манзили (почта манзили), солиқ тўловчининг идентификация рақами (СТИР) тўғрисида маълумотлар бўлиши лозим.

15. Текширишларни рўйхатга олиш китоби мулкчилик шаклидан қатъи назар, хўжалик юритувчи субъектлар томонидан юритилади. Текшириш бошланишидан олдин хўжалик юритувчи субъект раҳбари (якка тартибдаги тадбиркор, хўжалик юритувчи субъект раҳбари бўлмаган тақдирда – унинг вазифасини бажарувчи шахс) текширувчи мансабдор шахсга Текширишларни рўйхатга олиш китобини тегишли устунларини тўлдириш учун тақдим этади.

Текширувчи мансабдор шахс Текширишларни рўйхатга олиш китобини тўлдиришдан бош тортса, у текширишга қўйилмайди.

16. Назорат қилувчи органлар текширишни назорат қилувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган текшириш ўтказиш режасига мувофиқ амалга оширади. Текшириш текширишни ўтказиш режаси ва назорат қилувчи органнинг ваколатлари доирасидан четга чиқмаслиги лозим.

17. Текширишлар натижалари далолатнома (маълумотнома) билан, зарур ҳолларда эса аниқланган камчиликларни барта раф этиш тўғрисидаги кўрсатма билан ҳам расмийлаштирилади.

18. Кенгаш ёки унинг вилоят комиссияси томонидан белгиланган тартибда берилган хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишнинг мувофиқлаштириш режасидан кўчирма (кўчирманинг ҳақиқийлиги кўрсатилган ҳолда тегишли имзо ва муҳр билан тасдиқланган бўлиши лозим), назорат қилувчи орган раҳбари томонидан тасдиқланган текшириш ўтказиш буйруғи ва режаси, қўзғатилган жиноят иши билан боғлиқ текширишни тайинлаш тўғрисидаги қарор нусхалари хўжалик юритувчи субъект раҳбарига (якка тартибдаги тадбиркорга, хўжалик юритувчи субъект раҳбари бўлмаган тақдирда – унинг вазифасини бажарувчи шахсга) уларни олганлиги ҳақидаги тилхат асосида топширилади. Бунда текшириш натижаларини акс эттирувчи ҳужжатнинг бир нусхаси текшириш тугаганидан кейин ўн кунлик муддат ичида топширилади. Текшириш ўтказиш учун аудиторлик ташкилоти ва/ёки эксперт жалб қилинган тақдирда, текширувчи орган ва аудиторлик ташкилоти ва/ёки эксперт ўртасида тузилган шартнома нусхаси ҳам топширилади.

19. Текширишларни рўйхатга олиш китоби тўлдирилгандан ва текшириш тугагандан сўнг мансабдор шахс – текшириш раҳбари ва хўжалик юритувчи субъект раҳбари (якка тартибдаги тадбиркор, хўжалик юритувчи субъект раҳбари бўлмаган тақдирда – унинг вазифасини бажарувчи шахс) унда қайд қилинган ёзувларни тўғрилигини ўзларининг имзолари билан сана ва вақтни кўрсатган ҳолда тасдиқлайдилар.

Солиқ текширувларини ўтказишга доир қўшимча шартлар

Солиқ текшируви ўтказилиши солиқ тўловчининг фаолиятини тўхтатиб қўймаслиги керак, қонун ҳужжатларида белгиланган ҳоллар (масалан, фаолиятида жиноий аломатлар мавжуд бўлганда, рухсатсиз спиртли маҳсулотлар сотилаётганлик ҳолатлари аниқланганда ва бошқалар) бундан мустасно.

Давлат солиқ хизмати органлари томонидан бошқа туманларда (шаҳарларда) давлат рўйхатидан ўтган тадбиркорлик субъектларида солиқ текширувлари ўтказиш уларнинг ишлаб чиқариш бинолари, савдо нуқталари ва хизматлар кўрсатиш (ишлар бажариш) жойи қаерда жойлашганлигидан қатъи назар, такрорлашга йўл қўйилмаган ҳолда, тадбиркорлик субъекти давлат рўйхатидан ўтказилган жойдаги тегишли давлат солиқ хизмати органлари билан бир вақтда амалга оширилади.

Солиқ текшируви давлат солиқ хизмати органи раҳбари ёки раҳбар ўринбосари томонидан тасдиқланган солиқ текшируви ўтказиш дастурига мувофиқ амалга оширилади.

Муқобил текширув текширилаётган солиқ тўловчи билан фақат ўзаро муносабатларга тааллуқли қисм юзасидан амалга оширилиши мумкин.

Муқобил текширувлар ўтказилаётганда солиқ тўловчиларнинг ҳузурига кириш ва улардан текширув предмети тааллуқли бўлмаган молия-бухгалтерия ҳужжатларини ёки бошқа ҳужжатларни талаб қилиб олиш тақиқланади.

Солиқ текшируви солиқ тўловчининг текширув ўтказилаётган йилдан бевосита олдинги кўпи билан беш календарь йилдаги фаолиятини қамраб олиши мумкин.

Солиқ текширувлари ўтказилаётганда давлат солиқ хизмати органлари Солиқ кодексида белгиланган тартибда солиқ тўлов-

чининг ҳудуди ва жойларини текширишга, мол-мулкни инвентаризация қилишга, ҳужжатларни талаб қилиб олишга, ҳужжатлар ва предметларни олиб қўйишга, солиқ тўловчидан, шунингдек солиқ тўловчининг раҳбарлик вазифаларини ёки бухгалтерия ҳисоби ва молиявий бошқарувини амалга ошираётган шахслардан, бошқа моддий жавобгар ходимларидан тушунтиришлар олишга, банкдаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхта-тиб туриш чораларини кўришга, экспертни жалб этиш ва экспертиза тайинлашга, солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг аниқланган бузилишлари баргараф этилишини талаб қилишга, Солиқ кодекси ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳаракатларни амалга оширишга ҳақлидир.

Солиқ текширувлари ўтказилаётган даврда текширилаётган даврнинг солиқ ҳисоботига солиқ тўловчи томонидан ўзгартишлар ва қўшимчалар киритилишига йўл қўйилмайди.

Япония тажрибаси

Солиқ текширувини ўтказиш ёки ўтказмаслик текширувчи инспекторнинг «рационал қарори»га асосланади ва солиқ тўловчига текширув ўтказиш сабабларини кўрсатиш текширувнинг мажбурий шarti ҳисобланмайди. Мабодо сабаби кўрсатилса ҳам асосий сабабни кўрсатишга эҳтиёж бўлмай, масалан «декларацияда кўрсатилган даромад суммасини тўғрилигини текшириш» ёки «декларацияда хато йўқлигини текшириш» каби сабаблар билан чегараланилади.

Амалда текширув ўтказишда ҳам «текширув ўтказиш сабаби» билан боғлиқ муаммо деярли тугилмай, одатда «текшириш учун келдик» каби сўзлар етарли. Бунинг сабаби, Японияда ялпи декларация тизими жорий қилинганидан кейинги 60 йилдан ортиқ тажриба бўлиб, солиқ тўловчиларнинг солиқ текширувига бўлган муносабати ва тушуниш даражаси юқорилиги деб айтиш мумкин.

Юқорида Япониядаги солиқ текшируви учун ваколатга оид қонунчилик нормалари ҳақида маълумот бердик. Унда асосан текширув учун масъул шахснинг ҳаракат эркинлиги кенг таъминланган.

Назорат саволлари:

1. Текширишларни мувофиқлаштиришдан мақсад нима?
2. Текширишларни мувофиқлаштиришнинг қандай вазифалари мавжуд?

3. Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика Кенгашининг асосий вазифалари.
4. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш ваколати берилган органлар таркибига қайси органлар киради?
5. Солиқ органлари Кенгаш (вилоят комиссиялари) билан қўшимча келишувсиз қандай назорат функцияларини амалга оширишга ҳақли?
6. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишнинг қандай принциплари мавжуд?
7. Солиқ текширувларини ўтказишда қандай шартлар мавжуд?

IV. СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

4.1. Солиқ текширувларини ўтказиш учун асослар

Режали солиқ текширувини ўтказиш учун қуйидагилар асос бўлади:

текширувларни амалга оширишнинг мувофиқлаштириш режасидан олинган, назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган ёки унинг тегишли ҳудудий бўлинмаси томонидан берилган кўчирма. Бунда кўчирма унинг аслига тўғри эканлиги кўрсатилган ҳолда тегишли имзо ва муҳр билан тасдиқланган бўлиши лозим;

текширувларни амалга оширишнинг мувофиқлаштириш режаси асосида давлат солиқ хизмати органининг текширувни мақсадлари, текширувчи мансабдор шахслар таркиби, текшириладиган давр ва текширув ўтказиш муддатлари кўрсатилган буйруғи.

Режадан ташқари солиқ текширувини ўтказиш учун қуйидагилар асос бўлади:

назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли органнинг текшириладиган объектнинг номи, солиқ тўловчининг идентификация рақами, текширувнинг мақсадлари, текшириладиган давр (тафтиш учун), текширув ўтка-

зиш муддатлари ва уни асословчи сабаблар кўрсатилган текширув ўтказиш тўғрисидаги қарори;

давлат солиқ хизмати органининг назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган қарори асосида чиқарган текширувни ўтказиш мақсадлари, муддатлари ва текширувчи мансабдор шахслар таркиби, текшириладиган давр кўрсатилган ҳолдаги буйруғи.

Муқобил текширув ўтказиш учун қуйидагилар асос бўлади:

назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли органнинг текшириладиган объектнинг номи, текширув ўтказиш мақсадлари, муддатлари, шунингдек ўзаро муносабатларнинг текширилиши лозим бўлган предмети кўрсатилган ҳолдаги муқобил текширув ўтказиш тўғрисидаги қарори;

давлат солиқ хизмати органининг назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган қарори асосида чиқарган текширувни ўтказиш мақсадлари, муддатлари ва текширувчи мансабдор шахслар таркиби кўрсатилган ҳолдаги буйруғи.

Тугатилаётган юридик шахсни режадан ташқари солиқ текширувидан ўтказиш учун қуйидагилар асос бўлади:

тугатувчининг ёки юридик шахсларни давлат рўйхатидан ўтказувчи органнинг юридик шахс тугатилиши тўғрисидаги ёзма билдириши;

давлат солиқ хизмати органининг текширув мақсадлари, текширув ўтказиладиган муддатлар ва текширувчи мансабдор шахслар таркиби кўрсатилган буйруғи.

Солиқ текширувлари фақат юқорида кўрсатилган асослар мавжуд бўлган тақдирда ўтказилади.

Давлат солиқ хизмати органлари томонидан бошқа туманларда (шаҳарларда) давлат рўйхатидан ўтган тадбиркорлик субъектларида солиқ текширувлари ўтказиш, уларнинг ишлаб чиқариш бинолари, савдо нуқталари ва хизматлар кўрсатиш (ишлар бажариш) жойи қаерда жойлашганлигидан қатъи назар, такрорлашга йўл қўйилмаган ҳолда, тадбиркорлик субъекти давлат рўйхатидан ўтказилган жойдаги тегишли давлат солиқ хизмати органлари билан бир вақтда амалга оширилади.

Солиқ текшируви давлат солиқ хизмати органи раҳбари ёки раҳбар ўринбосари томонидан тасдиқланган солиқ текшируви ўтказиш дастурига мувофиқ амалга оширилади.

Солиқ текширувини ўтказиш дастурида қуйидагилар кўрсатилиши керак:

солиқ текшируви ўтказилаётганда ўрганиладиган масала ёки масалалар доираси;

солиқ текшируви солиқ тўғрисидаги қайси қонун ҳужжатларига риоя этилишини ўрганиш учун ўтказиладиган бўлса, шу қонун ҳужжатларининг рўйхати;

текширув туридан келиб чиққан ҳолда бошқа маълумотлар.

Солиқ текширувини ўтказиш дастурини тузиш қоидалари назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси томонидан белгиланади.

Муқобил текширув текширилаётган солиқ тўловчи билан фақат ўзаро муносабатларга тааллуқли қисм юзасидан амалга оширилиши мумкин.

Муқобил текширувлар ўтказилаётганда солиқ тўловчиларнинг ҳузурига кириш ва улардан текширув предметиға тааллуқли бўлмаган молия-бухгалтерия ҳужжатларини ёки бошқа ҳужжатларни талаб қилиб олиш тақиқланади.

Солиқ текшируви солиқ тўловчининг текширув ўтказилаётган йилдан бевосита олдинги кўпи билан беш календарь йилдаги фаолиятини қамраб олиши мумкин.

Солиқ текширувлари ўтказилаётганда давлат солиқ хизмати органлари Солиқ кодексига белгиланган тартибда солиқ тўловчининг ҳудуди ва жойларини текширишга, мол-мулкни инвентаризация қилишга, ҳужжатларни талаб қилиб олишга, ҳужжатлар ва предметларни олиб қўйишга, солиқ тўловчидан, шунингдек солиқ тўловчининг раҳбарлик вазифаларини ёки бухгалтерия ҳисоби ва молиявий бошқарувини амалга ошираётган шахслардан, бошқа моддий жавобгар ходимларидан тушунтиришлар олишга, банкдаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхта-тиб туриш чораларини кўришга, экспертни жалб этиш ва экспертиза тайинлашга, солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг аниқланган бузилишлари баргараф этилишини талаб қилишга, Солиқ кодексига ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳаракатларни амалга оширишга ҳақлидир.

Солиқ текширувлари ўтказилаётган даврда текширилаётган даврнинг солиқ ҳисоботига солиқ тўловчи томонидан ўзгартишлар ва қўшимчалар киритилишиға йўл қўйилмайди.

4.2. Солиқ текширувларини ўтказиш муддатлари ва даврийлиги

Солиқ текширувини ўтказиш муддати ўттиз календарь кунидан ошмаслиги керак. Алоҳида ҳолларда бу муддат назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли органнинг қарори билан узайтирилиши мумкин.

Солиқ текшируви муддатларини узайтириш давлат солиқ хизмати органининг қўшимча буйруғи билан расмийлаштирилиб, унда олдинги буйруқнинг рўйхатдан ўтказиш рақами ҳамда саноиси, текширув ўтказишга илгари жалб қилинган мансабдор шахсларнинг фамилияси, исми, отасининг исми кўрсатилади.

Қисқа муддатли текширув ўтказиш муддати бир иш кунидан ошмаслиги керак. Қисқа муддатли текширув ўтказиш муддатини узайтиришга йўл қўйилмайди.

Солиқ тўловчилар молия-хўжалик фаолиятининг режали солиқ текширувлари (тафтишлари) бир йилда кўпи билан бир марта, белгиланган нормалар ва қоидаларга ўз вақтида ҳамда тўлиқ ҳажмда риоя этаётган солиқ тўловчилар молия-хўжалик фаолиятининг режали солиқ текширувлари эса икки йилда кўпи билан бир марта амалга оширилади. Ўз навбатида микрофирмалар, кичик корхоналар ва фермер хўжаликлари молия-хўжалик фаолиятининг режали солиқ текширувлари (тафтишлари) тўрт йилда кўпи билан бир марта, бошқа тадбиркорлик субъектларининг молия-хўжалик фаолиятининг режали солиқ текширувлари (тафтишлари) эса уч йилда кўпи билан бир марта амалга оширилади. Янги ташкил этилган микрофирмалар, кичик корхоналар ва фермер хўжаликларининг молия-хўжалик фаолияти улар давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан дастлабки икки йилда режали солиқ текширувларидан ўтказилмайди.

Япония тажрибаси

Япония давлатида одатда текширилиши керак бўлган давр ўтган 3 йил бўлса-да, ундан олдинги ва кейинги давр ҳужжатларини ҳам текшириш мумкин. Яъни солиқ текшируви пайтида ўтган 3 йилнинг ҳужжатлари текширилса-да солиққа тортиш мумкин бўлган муддат ўтган 5 йилгача деб белгиланган. Ҳужжатларни сохталаштириш ва яшириш каби ноқонуний хатти-ҳаракатлар аниқланганда эса истисно тариқасида ўтган 7 йил мобайнидаги даромадни солиққа тортиш мумкин бўлгани учун бундай ҳолат-

ларда давлат солиқ бошқармаси ёки инспекция бошлиғининг қарори билан ўтган 7 йил давомидаги ҳужжатларни текшириш мумкин. Юқоридагилардан ташқари, Япония давлатида ҳали декларация муддати келмаган бўлса-да текширув ўтказилаётган йилнинг ҳужжатларини ҳам текшириш мумкин.

Япония давлатида солиқ органлари томонидан амалга ошириладиган солиқ текшируви асосан 5 кунгача давом этади. Лекин ушбу муддат ишнинг ҳолатига қараб ўзгариб туриши ҳам мумкин.

Япония давлатида солиқ идорасининг бир нафар солиқ текширувини ўтказувчи инспектори йил давомида ўртача 30-40 та юридик шахс ёки 30 тагача (асосан яқка тартибдаги тадбиркорлик билан шуғулланаётган) жисмоний шахсларни текшириши мумкин.

Мазкур мамлакатда йил давомида юридик шахсларнинг 10 фоизи, жисмоний шахсларнинг эса 4 фоизи солиқ текширувидан ўтади.

Назорат саволлари:

1. Режали солиқ текширувини ўтказишнинг асосий шартлари нималардан иборат?
2. Режадан ташқари солиқ текширувини ўтказиш учун нималар асос бўлади?
3. Қандай ҳолларда режадан ташқари солиқ текшируви ўтказилади?
4. Тугатилаётган юридик шахс солиқ органлари томонидан нима мақсадда текширилади?
5. Солиқ текширувини ўтказиш дастури нима учун зарур?
6. Солиқ текширувларида хўжалик юритувчи субъектнинг қайси фаолият даври текширилади?
7. Солиқ текширувларини ўтказиш муддатлари ҳақида нималарни биласиз?

V. СОЛИҚ ТЕКШИРУВИ ИШТИРОКЧИЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ

5.1. Солиқ текширувларининг иштирокчилари

Давлат солиқ хизмати органларининг мансабдор шахслари ва солиқ тўловчи солиқ текширувларининг иштирокчиларидир. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига асосан солиқ текширувларида солиқ тўловчининг вакили иштирок этиши мумкин.⁹

Солиқ тўловчининг вакиллари қонунга ёки таъсис ҳужжатига мувофиқ солиқ тўловчининг вакили бўлишга ваколатли шахслардир. Бундай шахслар Ўзбекистон Республикасининг «Солиқ маслаҳати тўғрисида»ги қонунига кўра солиқ маслаҳатчилари ҳисобланади. Солиқ маслаҳатчилари солиқ тўловчиларга шартнома асосида солиқ маслаҳати бўйича хизматлар кўрсатади, жумладан, судда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат қилувчи органларда солиқ солиш масалалари бўйича мижоз (ишонч билдирувчи) номидан ва унинг топшириғига биноан вакиллик қилишни ўз ичига олади.

Солиқ тўловчининг солиқ муносабатларида шахсан иштирок этиши уни вакилга эга бўлиш ҳуқуқидан маҳрум этмайди, худди шунингдек вакилнинг иштирок этиши солиқ тўловчини бундай муносабатларда шахсан иштирок этиш ҳуқуқидан маҳрум этмайди. Солиқ тўловчи вакилларининг мазкур солиқ тўловчининг солиқ муносабатларидаги иштироки муносабати билан содир этилган ҳаракати (ҳаракатсизлиги) солиқ тўловчининг ҳаракати (ҳаракатсизлиги) деб эътироф этилади.

Солиқ тўловчилар вакилларида ташқари Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига назарда тутилган ҳолларда солиқ текширувига ушбу текширув натижасидан манфаатдор бўлмаган эксперт, таржимон ва холислар жалб этилиши мумкин.

Экспертиза.

Зарур ҳолларда солиқ текширувларини ўтказишда иштирок этиш учун эксперт жалб этилиши ва экспертиза тайинланиши мумкин. Юзага келган масалаларни тушунтириш учун фан, санъ-

---

⁹ Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. –Т.: Адолат. 2009 й. 87-модда.

ат, техника ва бошқа соҳалар бўйича махсус билим талаб этилган тақдирда экспертиза тайинланади.

Экспертиза тайинлаш тўғрисидаги қарор текширув ўтказётган мансабдор шахснинг илтимосномаси асосида давлат солиқ хизмати органининг раҳбари томонидан қабул қилинади. Қарорда экспертизани тайинлаш учун асослар, экспертиза ўтказиши керак бўлган ташкилотнинг номи ёки экспертнинг фамилияси, исми, отасининг исми, эксперт олдига қўйилган масалалар ва эксперт ихтиёрига бериладиган материаллар кўрсатилади.

Шахсни эксперт сифатида жалб этиш давлат солиқ хизмати органи ва эксперт ўртасида экспертиза ўтказиш тўғрисида шартнома тузиш асосида амалга оширилади.

Эксперт экспертиза предметига тааллуқли солиқ текшируви материаллари билан танишишга, ўзига қўшимча материаллар тақдим этилиши тўғрисида илтимосномалар беришга ҳақли.

Эксперт, агар унга берилган материаллар етарли бўлмаса, хулоса беришни рад этиши мумкин. Эксперт хулосани ўз номидан ёзма шаклда беради. Эксперт хулосасида унинг ўзи ўтказган текширишлар, шу текширишлар натижасида қилинган хулосалар ҳамда ўртага қўйилган масалаларга асослантирилган жавоблар баён этилади. Экспертнинг хулосаси ёки унинг хулоса бериш имконияти йўқлиги тўғрисидаги хабари текширилаётган шахсга тақдим этилади, мазкур шахс ўз тушунтиришларини бериш ва эътирозлар билдириш, шунингдек экспертнинг олдига қўшимча масалалар қўйиш ва қўшимча ёки такрорий экспертиза тайинлашни сўраш ҳуқуқига эга. Қўшимча экспертиза хулоса етарлича аниқ ёки тўлиқ бўлмаган тақдирда тайинланади ва ўша экспертнинг ўзига ёки бошқасига топширилади. Такрорий экспертиза экспертнинг хулосаси асосланмаган ёки унинг тўғрилигига шубҳа бўлган тақдирда тайинланади ва бошқа экспертга топширилади.

Таржимоннинг иштироки

Зарур ҳолларда солиқ текширувида иштирок этиш учун таржимон жалб этилиши мумкин.

Ишнинг натижасидан манфаатдор бўлмаган, таржима қилиш учун зарур даражада тил биладиган ёхуд қар ёки соқов жисмоний шахснинг имо-ишораларини тушунадиган шахс таржимондир.

Таржимон уни таржимонликка тайинлаган давлат солиқ хизмати органи мансабдор шахсининг чақирувига биноан ҳозир бўлиши ва ўзига топширилган таржимани аниқ бажариши шарт.

Таржимонни жалб этиш давлат солиқ хизмати органи ва таржимон ўртасида шартнома тузиш асосида амалга оширилади.

Холислар иштироки

Солиқ текшируви доирасидаги ҳаракатлар амалга оширилаётганда Солиқ кодексида назарда тутилган ҳолларда холислар жалб этилади.

Солиқ текширувининг натижасидан манфаатдор бўлмаган ҳар қандай вояга етган жисмоний шахслар холислар сифатида жалб этилиши мумкин.

Давлат солиқ хизмати органлари ходимларининг холислар сифатида иштирок этишига йўл қўйилмайди.

Холислар ўз иштирокида амалга оширилган ҳаракатларнинг ҳолати, мазмуни ва натижаларини баённомада тасдиқлашлари шарт. Улар содир этилган ҳаракатлар юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини баён этишга ҳақли, бу фикр-мулоҳаза баённомага киритиб қўйилиши керак.

Япония тажрибаси

Текширув учун масъул шахс (текширувчи инспектор) ишнинг мураккаблик даражаси ва текширувчи инспекторнинг тажрибаси ва қобилиятини ҳисобга олиб, солиқ текшируви билан шуғулланадиган бўлинманинг масъул ходими томонидан тайинланиб текширув ўтказиш ҳақида буйруқ берилса-да, солиқ тўловчига кўрсатиш учун ушбу буйруқ ёзма равишда тайёрланмайди. Лекин ички хизмат ҳужжати сифатида ҳар бир текширувчи инспектор текшириши керак бўлган солиқ тўловчилар рўйхати тайёрланиб, ҳар куни бевосита раҳбар томонидан текширувларни олиб бориш ҳолати кузатиб борилади.

Солиқ текширувини қоида бўйича солиқ инспекцияси доирасида 1 киши, давлат солиқ бошқармалари доирасида эса 2 киши ўтказса-да, нисбатан йирик корхоналар текширилганда бир неча киши бўлиши ҳам мумкин.

5.2. Солиқ органларининг текширувчи мансабдор шахсларига қўйиладиган талаблар

Хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий-хўжалик фаолиятини текшириш солиқ органларининг тегишли мансабдор шахслари томонидан амалга оширилади. Солиқ органларининг текширувчи мансабдор шахслари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда аттестациядан ўтказилишлари лозим.

Солиқ органлари мансабдор шахсларининг хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишига белгиланган намунадаги махсус гувоҳномаси ва Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 88-моддаси (Солиқ текширувини ўтказиш учун асос)-да назарда тутилган асослар мавжуд бўлган тақдирда йўл қўйилади. Солиқ текширувини ўтказиш учун асослар ҳақида кейинги қисмларда батафсил тўхталиб ўтамиз.

Текширувга экспертлар жалб этилганда, назорат қилувчи органнинг мансабдор шахси томонидан шу орган ва эксперт ўртасидаги шартноманинг кўчирма нусхаси албатта тақдим этилади. Шартномада экспертнинг фамилияси, исми, отасининг исми, иш жойи ва лавозими кўрсатилган бўлиши керак. Эксперт хулосасининг тўғрилиги ва унинг Қонун ҳужжатларига мувофиқлиги учун экспертнинг жавобгарлиги тузиладиган шартноманинг зарурий шарти ҳисобланади. Экспертизаларни ўтказиш харажатлари назорат қилувчи органлар ҳисобига амалга оширилади.

Япония тажрибаси

Япония давлатида солиқ текширувларини ўтказиш ваколатига эга солиқ органлари мансабдор шахсларига хизмат гувоҳномасидан ташқари, текширув жараёнида текшириш ҳуқуқини берувчи «текширув ўтказиш учун рухсатнома» берилади. Бу рухсатнома бевосита солиқ бошқармаси ёки солиқ инспекцияси ходимига берилиши мумкин.

Мазкур рухсатнома ходим ишлайдиган давлат солиқ бошқармаси ёки инспекцияси раҳбари томонидан берилади. Унда ходимнинг исми ва фамилияси, ишлайдиган бўлими номи ва текшириши мумкин бўлган солиқ турлари ёзилган бўлади. Чунки Япония давлатида ҳар бир солиқ тури бўйича текширув ўтказувчи алоҳида бўлимлар мавжуд.

Шундай қилиб, солиқ текшируви вақтида текширувчи инспектор ўз хизмат гувоҳномасини кўрсатиб, ўзининг солиқ идора-

си ходими эканлигини, текширув учун рухсатномани кўрсатиб текширишга ваколати борлигини исботлайди ва текширувни амалга оширади. Текширув учун рухсатнома муддати тугагач янгиланмайди ва текширувлар билан шуғулланадиган бўлимдан бошқа бўлимга ишга ўтганда раҳбарга қайтариб берилади.

5.3. Солиқ текширувлари жараёнида солиқ органлари мансабдор шахсларининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш чоғида солиқ органлари мансабдор шахсларига Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 24 декабрдаги «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида»ги 717-І-сонли ҳамда 1997 йил 29 августдаги «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги қонунларига кўра бир қатор ҳуқуқлар берилган бўлиб, уларга қуйидагилар киради:

1) солиқ текшируви ўтказаетганда:

даромад олиш учун солиқ тўловчилар томонидан фойдаланилаётган ёхуд солиқ солиш объектларини сақлаб туриш билан боғлиқ ҳудудни, ишлаб чиқариш бинолари, омборхона, савдо биноларини ва бошқа биноларни, шу жумладан жойларни кўздан кечириш;

мол-мулкни инвентаризация қилиш ва бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар ҳажмининг назорат ўлчовларини ўтказиш;

кассаларни ҳамда товар-моддий бойликлар ва ҳужжатлар (шу жумладан электрон тарзидаги) сақланадиган жойларни муҳрлаб қўйиш;

солиқларни ҳисоблаб чиқариш ҳамда тўлаш билан боғлиқ ҳужжатларни талаб қилиб олиш;

ҳужжатларни (кўчирма нусхаларни, шунингдек асл нусхаларни), шу жумладан электрон ҳужжатларни, шунингдек предметларни (товарлар, буюмлар, хом ашё, материаллар ва ярим тайёр маҳсулотларнинг намуналарини) олиб қўйиш, бундан солиқ тўловчининг фаолиятини тўхташиб қўйишга сабаб бўладиган ҳужжатлар ҳамда предметлар мустасно. Солиқ тўловчининг фаолиятини тўхташиб қўйишга сабаб бўладиган ҳужжатлар ва предметларни олиб қўйиш фақат суд қарори асосида амалга оширилади;

солиқ тўловчидан, шунингдек солиқ тўловчининг раҳбарлик вазибаларини ёки бухгалтерия ҳисоби ва молиявий бошқарув вазибаларини амалга ошираётган шахслардан, бошқа моддий жавобгар ходимларидан тушунтиришлар олиш;

таржимонни, экспертни жалб этиш ва экспертиза тайинлаш;

солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг аниқланган бузилишлари бартараф этилишини талаб қилиш;

Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳаракатларни амалга ошириш;

3) савдо, товарларни бериш ва пуллик хизматлар кўрсатиш қоидаларига, шунингдек нақд пул тушумининг банкка ўз вақтида топширилишига риоя этилишини текшириш;

4) солиқ текширувлари ўтказилаётганда фискал хотирали назорат-касса машиналарида сақланаётган маълумотлардан фойдаланиш;

5) солиқ тўловчи томонидан ҳисоб ҳужжатлари йўқотилган ёки йўқ қилинган тақдирда, бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига ўтказилиши лозим бўлган солиқлар суммасини солиқ тўловчи тўғрисидаги, шунингдек унга ўхшаш бошқа солиқ тўловчилар ҳақидаги ўзларида мавжуд бўлган маълумотлар асосида ҳисоб-китоб қилиш орқали мустақил равишда аниқлаш;

6) солиқ текширувини ўтказишга солиқ тўловчи томонидан тўсқинлик қилинган ёхуд давлат солиқ хизмати органи мансабдор шахсларининг солиқ тўловчи томонидан даромадлар олиш учун фойдаланилаётган ёхуд солиқ солиш объектини сақлаш билан боғлиқ ҳудудлар, бинолар, шу жумладан жойларни кўздан кечириш учун кириши рад этилган ҳолларда солиқ тўловчининг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхтатиб туриш юзасидан суд тартибига чоралар кўриш.

7) қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда молиявий ёки маъмурий жазо чораларини қўллаш;

8) режали текширишларни ўтказиш муддатини кўчириш тўғрисида, башарти бунга объектив асослар бўлса, махсус ваколатли органга тақдимнома киритиш.

Барча назорат қилувчи органлар қатори солиқ органлари мансабдор шахсларининг ҳам қонуний талаблари текширилаётган ҳўжалик юритувчи субъектлар томонидан бажариш учун мажбурийдир.

Юқорида айтиб ўтилган қонунларга кўра солиқ органлари мансабдор шахслари солиқ текширувлари билан боғлиқ жараёнларда қуйидаги мажбуриятларга амал қилишлари шарт:

1) солиқ текширувлари ўтказилаётганда солиқ тўловчиларга уларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини маълум қилиши, шунингдек текширишларни тартибга солишга доир қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига риоя этиши;

2) текширилаётган хўжалик юритувчи субъектларга текшириш ўтказиш ҳуқуқини берувчи зарур ҳужжатларни кўрсатиш;

3) хўжалик юритувчи субъектлар ишлашига халал бермаслик;

4) текширишларни қайд этиш дафтариغا Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ёзиб қўйиш;

5) солиқ тўловчи тўғрисидаги маълумотлар қонун ҳужжатларига мувофиқ сир тутилишига риоя этиши;

6) текширув натижаларини далолатнома (маълумотнома) билан расмийлаштириб, унинг бир нусхасини текширилаётган хўжалик юритувчи субъект ихтиёрида қолдириш;

7) солиқ тўловчиларга ўтказилган текширувлар натижалари тўғрисида маълум қилиши;

8) масалани ҳал этиш давлат солиқ хизмати органларининг ваколат доирасидан чиққан ҳолларда, қонун ҳужжатлари бузилганлиги фактларига доир материалларни прокуратура, ички ишлар, миллий хавфсизлик хизмати органларига ва судларга топшириши лозим.

Эслатма: *Солиққа тортиш муносабатларида, шу жумладан солиқ текширувлари жараёнида солиқ тўловчилар томонидан зиммаларига юклатилган мажбуриятларининг бажарилиши текширувчилар учун субъектив ҳуқуқни юзага чиқаради.*

Ҳудудлар ва жойларни кўздан кечириш. Мол-мулкни инвентаризациядан ўтказиш.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 93-моддасига асосан солиқ текширувини ўтказаетган давлат солиқ хизмати органининг мансабдор шахслари, зарурат бўлганда, солиқ тўловчи томонидан даромадлар олиш учун фойдаланилаётган ёки солиқ солиш объектлари билан боғлиқ ҳудудларни, ишлаб чиқариш, омборхона, савдо биноларини ҳамда бошқа бинолар, шу жумладан жойларни кўздан кечириши, шунингдек солиқ тўловчининг мол-мулкни инвентаризациядан ўтказиши мумкин. Кўздан ке-

чириш ўтказилаётганда солиқ текшируви қайси шахсга нисбатан амалга оширилаётган бўлса, ўша шахс ёки унинг вакили қатнашишга ҳақли. Кўздан кечириш ўтказилаётганда зарур ҳолларда фото ва киносуратга олиниши, видеоёзувга туширилиши, ҳужжатлардан кўчирма нусхалар олиниши мумкин, бу ҳақда баённомада кўрсатилади. Кўздан кечириш натижалари бўйича баённома тузилади.

Ҳужжатларни талаб қилиб олиш

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 94-моддасига асосан Давлат солиқ хизмати органининг солиқ текширувини ўтказаетган мансабдор шахслари текширилаётган солиқ тўловчидан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаб чиқариш, тўлаш билан боғлиқ, текширув мақсадларига тегишли ва текширилаётган даврга тааллуқли ҳужжатларни талаб қилиб олишга ҳақли бўлади.

Ҳужжатларни ва предметларни олиб қўйиш

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 95-моддасига асосан солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилганлигидан далолат берувчи ҳужжатлар ва ҳуқуқбузарлик предметлари солиқ текширувини ўтказаетган давлат солиқ хизмати органи мансабдор шахсининг асослантирилган қарори асосида олиб қўйилади. Аммо солиқ тўловчининг фаолиятини тўхтатиб қўйишга сабаб бўладиган ҳужжатлар ва предметларни олиб қўйиш фақат суд қарори асосида амалга оширилади. Бундан ташқари ҳужжатлар ва предметларни тунги соат 23-00 дан 6-00 гача олиб қўйиш, солиқ текширувига тааллуқли бўлмаган ҳужжатлар ва предметларни олиб қўйиш ман этилади.

Солиқ тўловчининг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхтатиб туриш

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 96-моддасига асосан солиқ текширувини ўтказишга солиқ тўловчи томонидан тўсқинлик қилинган ёхуд давлат солиқ хизмати органи мансабдор шахсларининг солиқ тўловчи томонидан даромадлар олиш учун фойдаланилаётган ёки солиқ солиш объектини сақлаш билан боғлиқ ҳудудлар, бинолар, шу жумладан жойларни кўздан кечириш учун кириши рад этилган ҳолларда давлат солиқ хизмати органи солиқ тўловчининг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни тўхтатиб туриш тўғрисидаги ариза билан судга мурожаат қилишга ҳақли ҳисобланади.

5.4. Текширилаётган хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари

Солиқ органлари томонидан текширув ўтказилаётганда хўжалик юритувчи субъектлар (солиқ тўловчилар) Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси ҳамда 1998 йил 24 декабрдаги «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида»ги 717-И-сонли қонунига кўра қуйидаги ҳуқуқларга эгадир:

ўз фаолиятлари текширилиши тўғрисидаги тегишли ахборотга эга бўлиш;

назорат қилувчи органларнинг текширувчи мансабдор шахсларидан махсус ваколатли орган ёки унинг ҳудудий бўлинмалари қарорини, текшириш ўтказиш учун асос ҳисобланувчи бошқа ҳужжатларни талаб қилиш, текширувчиларнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар билан танишиш;

текшириш ўтказиш учун асосга эга бўлмаган шахсларнинг текшириш ўтказишига йўл қўймаслик;

назорат қилувчи органларнинг текширувчи мансабдор шахсларининг ваколатига кирмайдиган масалаларга оид талабларни бажармаслик ва текшириш предметиға тааллуқли бўлмаган материаллар билан уларни таништирмаслик;

назорат қилувчи органларнинг текширувчи мансабдор шахсларидан текшириш тугаганидан сўнг ўн кун муддат ичида текшириш натижаларини акс эттирувчи ҳужжатнинг бир нусхасини олиш;

қонунда белгиланган тартибда текшириш натижалари устидан шикоят қилиш.

Хўжалик юритувчи субъектлар текширувчиларнинг қонуний талабига биноан текшириш ўтказиш учун зарур бўлган материаллар ва ҳужжатларни тақдим этишга, уларни текшириш объектларига киритишга, текширувчиларға ўз вазифаларини бажаришлари учун кўмаклашишга мажбурдирлар.

Эслатма: *Солиққа тортиш муносабатларида, шу жумладан солиқ текширувлари жараёнида солиқ органлари мансабдор шахслари томонидан зиммаларига юклатилган мажбуриятларни бажарилиши солиқ тўловчилар учун ҳам субъектив юзага чиқаради.*

Япония тажрибаси

Солиқ тўловчи текширув натижасида белгиланган солиқ суммасидан норози бўлиб, қайта (тўғриланган) декларация топширмай юқоридаги солиқни тўғри белгилаш ҳақида буйруқ олса, давлат солиқ бошқармаси ва инспекциясидан алоҳида инстанция бўлган солиққа оид шикоятларни кўриб чиқувчи арбитражга ёзма шикоят хати билан мурожаат қилиб, ишни текширишни талаб қилиши мумкин.

Арбитраж томонидан ўтказилган текширувдан ҳам норози бўлса, судга даъво аризаси билан чиқиши мумкин. Лекин арбитражга ёзма шикоят қилмасдан тўппа-тўғри судга даъво аризаси билан чиқиши мумкин эмас. Айтиб ўтиш керакки, Японияда хўжалик судлари мавжуд эмас.

Текширувга ёрдам беришдан бош тортган солиқ тўловчиларга жавобгарлик белгиланган. Сабаби солиқ текшируви тўғри солиққа тортишни таъминлаш учун зарур маъмурий тамойил (процедура) деб топилиб, мазкур текширув фақатгина солиқ тўловчининг тушуниш даражаси ва ҳамкорлигига суянадиган бўлса, амалда савол бериш ва текширув ўтказиш мумкин бўлмай қолиши ва бу ҳолатда текширувнинг самарали бўлишига умид қилиб бўлмайди. Бундан ташқари, ҳар бир солиқ тўловчи текширувга бир хил даражада ёрдам беради деб айтиб ҳам бўлмайди.

Шунинг учун ҳар бир солиқ тури бўйича қонунларда, агар текширув пайтида солиқ тўловчи текширувдан бош тортса, саволларга жавоб бермаса ёки ёлғон жавоб берса 200 минг йен (2200 АҚШ доллари атрофида) гача жарима ва 1 йилгача озодликдан маҳрум қилиниши белгиланган.

Натижада, мазкур текширув бевосита мажбурий текширув бўлмаса-да оддий қилиб айтганда «ихтиёрий» эмас. Жавобгарлик белгилангани учун солиқ тўловчилардан ҳамкорлик қилишни талаб қилиш орқали «билвосита мажбурий» текширув деб аташ мумкин. Лекин амалиётда ушбу жавобгарлик нормалари деярли қўлланилмай, солиқ тўловчи текширув пайтида текширувчига ҳамкорлик қилмаган тақдирда ҳам бошқа тахминий усуллар билан солиқлар ҳисобланиб (солиққа тортилиб), адолатли солиққа тортиш таъминланади.

Японияда солиқларни тахминий ҳисоблаб солиққа тортиш ҳолатлари сони юридик ва жисмоний шахсларни қўшганда 1 йилда 1000 дан ортиқни ташкил этади.

5.5. Текширишларни рўйхатга олиш китоби ва уни тўлдириш тартиб қоидалари

ТЕКШИРИШЛАРНИ РЎЙХАТГА ОЛИШ КИТОБИ

(хўжалик юритувчи субъектнинг тўлиқ номи)

(хўжалик юритувчи субъектнинг жойлашган ери (почта манзили))

(солиқ тўловчининг идентификация рақами)

№	
1	Назорат ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органнинг номи
2	Текширувчининг исми, фамилияси, отасининг исми ва гувоҳнома рақами
3	Аудиторлик ташкилотининг номи (лицензия берилган сана, рақами ва амал қилиш муддати), аудитор, экспертнинг Ф. И. О. (шахсини тасдиқловчи ҳужжат)
4	Текшириш ўтказиш учун асос; жинойй иш рақами
5	Текшириш тури ва мақсади
6	Текшириш ўтказиш учун белгиланган муддатлар
7	Текширишни бошлаш ва тугатиш санаси ва вақти
8	Текширишнинг аниқ давом этган вақти
9	Талаб қилинган ҳужжатлар
10	Текшириш жараёнида кўрилган чоралар
11	Хўжалик юритувчи субъект раҳбарининг (якка тадбиркорнинг) фикри
12	

«Текширишларни рўйхатга олиш китоби»ни тўлдириш қоидалари

Хўжалик юритувчи субъектларнинг «Текширишларни рўйхатга олиш китоби» жами 12 устундан иборат бўлиб, ушбу устунлар қуйидаги тартибда тўлдирилади:

1. Текширувчи орган текширишларни рўйхатга олиш китобининг 2-7 устунларини, текширилувчи хўжалик юритувчи субъект эса 8-12 устунларини тўлдириши шарт.

2. Иккинчи устунда текширувчи органнинг тўлиқ расмий номи, унинг почта манзили, раҳбарининг фамилияси, исми, отасининг

исми, у бўлмаган тақдирда – унинг вазифасини бажарувчи шахснинг фамилияси, исми, отасининг исми кўрсатилади.

3. Учинчи устунда текширувчининг фамилияси, исми, отасининг исми, гувоҳнома (шу жумладан махсус гувоҳнома) рақами, гувоҳномани берган идора номи, гувоҳноманинг амал қилиш муддати кўрсатилади. Текширишларни рўйхатга олиш китоби тўлдирилгандан ва текшириш тугагандан сўнг мансабдор шахс – текшириш раҳбари ушбу устунга Китобга қайд қилинган ёзувларнинг тўғрилигини ёзма равишда тасдиқлайди, сана ва вақтни кўрсатган ҳолда имзо қўяди.

4. Тўртинчи устунда аудиторлик ташкилоти ва/ёки эксперт жалб этилган тақдирда, аудиторлик ташкилотининг номи, лицензия берилган сана, рақами ва амал қилиш муддати, аудитор ва/ёки экспертнинг фамилияси, исми, отасининг исми, шахсини тасдиқловчи гувоҳнома рақами кўрсатилади.

5. Бешинчи устунда текшириш ўтказиш режа-жадвалини тасдиқлаган орган номи ва уни тасдиқлаш санаси; буйруқни чиқарган мансабдор шахснинг фамилияси, исми, отасининг исми, буйруқни тасдиқлаш рақами ва санаси; қўзғатилган жиноят иши билан боғлиқ текширишни тайинлаш тўғрисида қарор чиқарган мансабдор шахснинг фамилияси, исми, отасининг исми, қарорнинг санаси, шунингдек жиноят ишининг рақами кўрсатилади.

6. Олтинчи устунда текшириш турининг тўлиқ номи (режали текшириш, режадан ташқари текшириш, қисқа муддатли текшириш, муқобил текшириш, назорат тартибида текшириш) ва мақсади кўрсатилади. Текшириш турининг номи текшириш ўтказиш режа-жадвалига, номи, мақсади эса – буйруқда кўрсатилганига мувофиқ бўлиши лозим.

7. Еттинчи устунда текшириш ўтказиш муддати кўрсатилади. У текшириш ўтказиш режа-жадвалида кўрсатилган муддатдан ошмаслиги лозим.

8. Саккизинчи устунда ҳар кунги текшириш ўтказишни бошлаш ва тугатиш вақти, санаси кўрсатилади. Ушбу устунда зарур ҳолларда текширувчи мансабдор шахсларнинг хўжалик юритувчи субъектнинг ички тартибида белгиланган иш вақти тугаганидан кейинги фаолияти ҳақида махсус белгилар қўйилади.

9. Тўққизинчи устунда текширишнинг ҳақиқатан давом этган календарь муддати кўрсатилади.

10. Ұнинчи устунда талаб қилинган ҳужжатларнинг тўлиқ номи кўрсатилади. Ушбу устунда талаб қилинган ҳужжатлар тавсифи текшириш ўтказиш режа-жадвали ҳамда буйруқда кўрсатилган текшириш тури ва мақсадларига мос келмаган ҳолда махсус белгилар қўйилади.

11. Ұн биринчи устунда хўжалик юритувчи субъектга нисбатан белгиланган тартибда кўрилган чоралар (ишлаб чиқаришни тўхтатиш, омборни ёки бутунлай корхонани муҳрлаш, пул маблағларидан ва/ёки хом ашёдан фойдаланишни тақиқлаш, молия ва бошқа ҳужжатларни олиб қўйиш ва ҳ. к.) кўрсатилади.

12. Ұн иккинчи устунда хўжалик юритувчи субъект раҳбарининг (якка тартибдаги тадбиркорнинг) «Розиман», «Рози эмасман», «Эътирозлар билан розиман» шаклларидаги фикри кўрсатилади. «Рози эмасман» шаклидаги фикр кўрсатилган ҳолатда хўжалик юритувчи субъект раҳбари (якка тартибдаги тадбиркор) бунинг асосланган сабабларини кўрсатади. «Эътирозлар билан розиман» шаклидаги фикр кўрсатилган ҳолда асосланган эътирозлар келтиради. Текширишларни рўйхатга олиш китоби тўлдирилгандан ва текшириш тугагандан сўнг хўжалик юритувчи субъект раҳбари (якка тартибдаги тадбиркор, хўжалик юритувчи субъект раҳбари бўлмаган тақдирда – унинг вазифасини бажарувчи шахс) ушбу устунга Китобга қайд қилинган ёзувларни тўғрилиги ҳақида сана ва вақтни кўрсатган ҳолда ўзининг имзоси билан тасдиқлайди.

Текширишларни рўйхатга олиш китобида ўчириб ёзиш ва бўяш тақиқланади. Тўғрилашлар хато ёзувлар ўчирилиб, керакли маълумотларни устидан қайта ёзиш ёки қўлда устидан ёзиш йўли билан амалга оширилиши лозим. Ҳар бир бундай тузатишлар мансабдор шахс – текшириш раҳбарининг ва хўжалик юритувчи субъект раҳбари (якка тартибдаги тадбиркор)нинг имзоси билан тасдиқланади.

Назорат саволлари:

1. Солиқ текширувларида кимлар иштирок этишга ҳақли?
2. Солиқ тўловчининг вакили деганда кимлар тушунилади?
Экспертиза.
3. Қандай ҳолатларда солиқ текширувларини ўтказишда иштирок этиш учун эксперт жалб этилади?

4. Солиқ текширувида холислар ким томонидан ва нима мақсадда жалб этилади?
5. Солиқ органларининг текширувчи мансабдор шахсларига солиқ текширувлари жараёнида қандай талаблар қўйилган?
6. Солиқ текширувлари жараёнида солиқ органлари мансабдор шахслари қандай ҳуқуқларга эга?
7. Қандай ҳолатларда солиқ тўловчининг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операциялар тўхтатиб турилади?
8. Қайси солиқ қонунчилиги ҳужжатида текширилаётган хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари белгилаб қўйилган?
9. Текширишларни рўйхатга олиш китоби ва уни тўлдириш тартиб қоидалари қайси меъёрий ҳужжатда белгилаб қўйилган?

VI. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТЕКШИРИШ ТАРТИБЛАРИ

6.1. Юридик шахслар молиявий-хўжалик фаолиятини текшириш тартиблари

Хўжалик юритувчи субъектлар, жумладан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган юридик шахслар фаолиятида солиқ текширувлари асосан уларнинг молиявий хўжалик фаолиятини текшириш мақсадида ташкил этилади. Юридик шахсларнинг молиявий-хўжалик фаолияти бўйича солиқ органлари томонидан ўтказиладиган текширишлар ҳам ташкил қилинишига кўра уч хил, яъни режали, режадан ташқари ҳамда муқобил тарзда амалга оширилиши мумкин.

Юридик шахслар молиявий-хўжалик фаолияти бўйича режали солиқ текшируви Ўзбекистон Республикаси солиқ қонунчилигига кўра ҳар йилги тадбиркорлик субъектлари фаолиятини текширишларнинг йиллик ва йил чоракларига мўлжалланган режа-жадвалига киритилган хўжалик юритувчи субъектларда ўтказилади. Жумладан, микрофирмалар, кичик корхоналар ва фермер хўжаликлари молия-хўжалик фаолиятини режали солиқ текши-

ришлар тўрт йилда кўпи билан бир марта, бошқа тадбиркорлик субъектлариники эса уч йилда кўпи билан бир марта амалга оширилади.

Янги ташкил топган тадбиркорлик субъектларининг молия-хўжалик фаолияти бўйича текширувлари улар давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан бошлаб икки йил мобайнида режали солиқ текширишдан ўтказилмайди.

Юридик шахслар фаолияти бўйича режадан ташқари солиқ текширувлари асосан юридик шахс тугатилаётганда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёки Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорларидан келиб чиқувчи текширувларни ўтказиш зарур бўлганда, давлат солиқ хизмати органига солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари солиқ тўловчи томонидан бузилганлиги ҳоллари ҳақида қўшимча маълумотлар тушганда ўтказилади. Бу текширув кўп ҳолларда савдо ва умумий овқатланиш корхоналарида қисқа муддатли текширув шаклида амалга оширилиб туради.

Улгуржи ва чакана савдодаги умумий овқатланиш ва пулли хизматлар кўрсатиш соҳасидаги тадбиркорлик субъектлари томонидан савдо-сотиқ ҳамда нақд пул тушумини топшириш қоидаларига риоя этилишини режадан ташқари қисқа муддатли текширишлардан ўтказиш тўғрисидаги қарорлар истисно тартибда туман комиссияларининг раислари ёки вилоят комиссиялари раисларининг ўринбосарлари – солиқ бошқармалари бошлиқлари томонидан имзоланадиган рўйхатлар кўринишида расмийлаштирилади. Рўйхатларда текширилаётган тадбиркорлик субъекти номи ва СТИР, текширилаётган тадбиркорлик субъекти улгуржи ва чакана савдо, умумий овқатланиш ва пулли хизматлар кўрсатиш объектининг юридик манзили, шунингдек объект амалга ошираётган фаолият тури ва режадан ташқари қисқа муддатли текшириш ўтказиш муддати кўрсатилиши керак.

Тадбиркорлик субъектлари фаолиятини муқобил текширишлар Давлат солиқ қўмитаси ва Давлат солиқ бошқармалари томонидан тегишинча Кенгаш ва унинг вилоят комиссияси қарори бўйича, қўзғатилган жиноят ишлари бўйича эса текширишни тайинлаш тўғрисидаги қарорга асосан, фақат уларнинг текширилаётган тадбиркорлик субъекти билан ўзаро муносабатларига доир қисм бўйича ўтказилади. Тадбиркорлик субъектининг текшириш объекти билан ўзаро муносабатлари дейилганда, шахсларнинг

ҳужжат билан тасдиқланган аниқ алоқасини тушуниш керак. Муқобил текширишлар ўтказилаётганда тадбиркорлик субъектларига бориш ва улардан текшириш предметиға тааллуқли бўлмаган молия-бухгалтерия ёки бошқа ҳужжатларни талаб қилиш ман этилади.

Солиқ текширувларини амалға оширишда аввало солиқ органида солиқ текширувини ўтказиш дастури тайёрланади. Унда асосан текширилаётган хўжалик юритувчи субъект билан боғлиқ қўйидагилар кўрсатилиши керак:

солиқ текшируви ўтказилаётганда ўрганиладиган масала ёки масалалар доираси;

солиқ текшируви солиқ тўғрисидаги қайси қонун ҳужжатларига риоя этилишини ўрганиш учун ўтказиладиган бўлса, шу қонун ҳужжатларининг рўйхати;

текширув туридан келиб чиққан ҳолда бошқа маълумотлар.

Мазкур дастурни тузиш қоидалари назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси томонидан белгиланади.

Солиқ текшируви дастури тузилгач, текширув ўтказилиши тўғрисида солиқ органининг буйруғи чиқарилади. Маълум бир хўжалик юритувчи субъектда текширув ўтказиш тўғрисидаги буйруқда қўйидагилар акс эттирилиши керак:

буйруқ чиқарган давлат солиқ органининг номи;

солиқ текшируви (тафтиш) мақсади;

текшириладиган хўжалик юритувчи субъектнинг номи, унинг идентификация рақами, юридик манзили;

текширувчиларнинг исми, фамилияси, отасининг исми, лавозими;

текширув бошланиш санаси ва якунланадиган санаси;

текширилиши лозим бўлган давр ва бошқалар.

Текширув ўтказишдан олдин солиқ органларида хўжалик юритувчи субъект ҳақида бор маълумотларни ўрганиб чиқиб, текширувга *пўхта тайёргарлик ишлари* ўтказилиши ва қўйидагилар амалға оширилиши зарур:

текширув (тафтиш) ўтказиладиган давр учун солиқ инспекциясига тақдим этилган солиқ ҳисоботлари, бухгалтерия баланслари ва декларацияларни бир-бири билан боғлиқ бўлган солиқ турлари ва солиқ солиш объектлари ўртасидаги тақсимо-

тини таҳлил қилиш, молиявий-хўжалик фаолиятга таъсир этувчи асосий кўрсаткичлар (ишлаб чиқариш, кўрсатилган хизматлар ҳажми, бошқа даромадлар ва харажатлар, ишлаб чиқариш қуввати ва ҳ. к.) ўрганилади;

солиқ, мажбурий тўловлар ва боқимандалар ҳолатини таҳлил қилиш учун ДСИдан солиқ тўловчининг шахсий ҳисоб рақамидан (лицевой счет) кўчирма олиниб таҳлил қилинади;

хизмат кўрсатувчи банкдан хўжалик юритувчи субъектнинг ҳисоб рақамлари айланмаси ҳақида кўчирма ва бошқа банклардаги ҳисоб, валюта ҳамда иккиламчи ҳисоб рақамлари тўғрисида маълумотлар олиниб таҳлил қилиш лозим;

бухгалтерия ҳисоботларининг ҳаққонийлигини аниқлаш мақсадида статистика ва молия органларидан ушбу хўжалик юритувчи субъект томонидан тақдим қилинган ҳисоботлар ҳақида маълумотлар олиниши лозим.

6.2. Якка тартибдаги тадбиркорлик фаолиятини текшириш тартиблари

Солиқ органлари якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текширишларни мувофиқлаштирувчи Кенгаш, унинг вилоят ва туман комиссиялари рухсатлари асосида текширадилар. Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текшириш улар томонидан маҳсулот ишлаб чиқарилаётган, товарлар савдо қилинаётган, турли хизматлар бажарилаётган ва/ёки хизматлар кўрсатилаётган турфун объектлар (бино, иншоотлар)да амалга оширилади.

Солиқ идоралари томонидан якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текширишда қуйидаги масалалар кўрилади:

а) солиқ ва ташқи иқтисодий фаолият тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилиши;

б) савдо ва хизмат кўрсатиш қоидаларига риоя этилиши, шу жумладан назорат-касса машинаси, ҳисоб терминаллари қўлланилиши, сотилаётган мажбурий сертификатланадиган товарларга мувофиқлик сертификатлари, ўлчов асбобларида белгиланган тамғалари мавжудлиги;

в) пул маблағлари ҳисобини юритиш ва муомалалари тўғрисидаги ва бошқа қонун ҳужжатлари талабларига риоя этилиши.

Лицензияланадиган фаолият билан шуғулланаётган якка тартибдаги тадбиркорларда лицензия талаблари ва шартларига риоя этилиши ҳам текширилади.

Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолияти солиқ органлари томонидан уларнинг қонунчиликда белгиланган ваколатлари доирасида бир кун давомида режадан ташқари қисқа муддатли, муқобил ёки назорат тартибида текширишлар шаклида амалга оширилиши мумкин. Истисно тариқасида якка тартибдаги тадбиркорларнинг молиявий ва товар ҳужжатларини текшириш зарурати бўлган ҳолларда, Кенгаш қарори билан якка тартибдаги тадбиркор фаолиятини бундан кўпроқ, лекин 5 иш кунидан ошмаган муддатда текшириш ўтказиш кўзда тутилиши мумкин.

Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини режадан ташқари текширишлар солиқ органлари томонидан уларнинг ўтказилишини асослаб берадиган сабаблар мавжуд бўлган қуйидаги ҳолларда амалга оширилади:

- текширишларни ўтказиш зарурати Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Ҳукуматининг қарорларидан келиб чиққанда;

- назорат қилувчи органга якка тартибдаги тадбиркорлар томонидан қонунлар ва бошқа қонун ҳужжатлари бузилганлиги тўғрисида қўшимча маълумотлар келиб тушганда.

Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини муқобил текширишлар назорат қилувчи органларнинг марказий аппаратлари ва уларнинг ҳудудий бўлинмалари томонидан тегишлича Кенгаш, вилоят ва туман комиссиялари қарорларига мувофиқ, қўзғатилган жиноят ишлари бўйича эса текширишни тайинлаш тўғрисидаги қарорга асосан, фақат уларнинг текширилаётган тадбиркорлик субъекти билан ўзаро муносабатларига доир қисми бўйича ўтказилади. Якка тартибдаги тадбиркорнинг текшириш объекти билан ўзаро муносабатлари дейилганда, шахсларнинг ҳужжат билан тасдиқланган аниқ алоқасини тушуниш керак. Муқобил текширишлар ўтказилаётганда якка тартибдаги тадбиркорларга бориш ва улардан текшириш предметиға тааллуқли бўлмаган молия-бухгалтерия ёки бошқа ҳужжатларни талаб қилиш ман этилади.

Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини режадан ташқари ёки муқобил текшириш ўтказиш учун назорат қилувчи органнинг марказий аппарати Кенгашга, назорат қилувчи органлар-

нинг ҳудудий бўлинмалари эса тегишли вилоят ва туман комиссияларига режадан ташқари текширишни ўтказиш учун уни ўтказишнинг зарурлигини асослаган ҳолда қўйида келтирилган шаклларда буюртма ҳамда назорат органи раҳбари томонидан имзоланган текширишни ўтказиш режасини юборади.

_____ (назорат қилувчи орган номи)

**Фаолиятини турғун объектлар (бинолар, иншоотлар)да
амалга оширадиган якка тартибдаги тадбиркорлар
фаолиятини _____ текшириш
(режадан ташқари, муқобил)
ўтказиш учун
БҮЮРТМА**

N т/р	Туман (шаҳар) номи	Якка тартибда- ги тадбир- корнинг фамилия- си, исми, отасининг исми	СТИР	Текши- риладиган объект- нинг жойлашган манзили	Якка тартибдаги тадбиркорнинг фаолият тури	Текшириш ўтказиш санаси
1	2	3	4	5	6	7

_____ (назорат қилувчи
орган раҳбари)

«__» _____ 20__ йил

(назорат қилувчи орган номи)

**Фаолиятини турғун объектлардан ташқарида
амалга оширадиган якка тартибдаги тадбиркорлар
фаолиятини _____ текшириш**

(режадан ташқари, муқобил)

**Ўтказиш учун
БУЮРТМА**

N т/р	Туман (шаҳар) номи	Якка тартибдаги тадбиркорнинг фаолиятини текшириш жойи (бозор, савдо маркази, кўча ва бошқалар номи)	Текши- риш масала- си	Текшириш ўтказиш санаси
1	2	3	4	5

_____ (назорат қилувчи
орган раҳбари)

«__» _____ 20__ йил

Кенгаш, унинг вилоят ва туман комиссиялари ишчи органлари тегишли нazorат органлари билан ҳамкорликда тақдим этилган буюртмалар ва текшириш ўтказиш режаларининг асослилигини, текширишларни ўтказиш режаларининг нazorат қилувчи орган зиммасига юклатилган вазифаларга мослигини ўрганиб чиқадилар. Кенгаш ёки вилоят, туман комиссиялари ишчи органлари буюртма келиб тушгандан кейин бир ҳафта муддатда ўрганиб чиқиш якунларига кўра қарор лойиҳасини тайёрлаб, тегишли Кенгашга, вилоят ёхуд туман комиссияларига киритадилар.

Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текшириш ёки текшириш ўтказишни рад этиш, уларни ўтказиш муддатини кўчириш ҳамда текширишларни ташкиллаштириш ва ўтказиш билан боғлиқ барча масалалар юзасидан қарорлар тегишлича Кенгаш

раиси (унинг ўринбосарлари), вилоят ва туман комиссиялари раислари томонидан имзоланадиган қарор ёки хат шаклида расмийлаштирилади.

Савдо, умумий овқатланиш ва пуллик хизматлар кўрсатиш соҳасидаги якка тартибдаги тадбиркорлар томонидан савдо ва нақд пул тушумини топшириш қоидаларига риоя этилиши юзасидан режадан ташқари қисқа муддатли текширишлар ўтказиш тўғрисидаги қарорлар Кенгаш раиси (унинг ўринбосарлари), вилоят ва туман комиссиялари раислари ҳамда истисно тариқасида вилоят комиссиялари раисларининг ўринбосарлари – солиқ бошқармалари бошлиқлари томонидан имзоланадиган рўйхатлар кўринишида расмийлаштирилади. Рўйхатларда текшириладиган якка тартибдаги тадбиркорларнинг номи, СТИР ҳамда фаолият жойи кўрсатилган бўлиши керак. Мазкур бандда назарда тутилган масалалар юзасидан қарорлар қисқа муддатларда, бироқ Кенгаш ишчи органи (вилоят ёки туман комиссиялари) томонидан тегишли ҳужжатлар киритилгандан кейин уч кундан кечиктирмай қабул қилинади.

Якка тартибдаги тадбиркор фаолиятини режадан ташқари текширишга рухсат берилган тақдирда текшириш ўтказиш режаси Кенгаш (вилоят ва туман комиссияси) билан келишилади.

Назорат тартибида текширишларни ўтказиш назорат қилувчи органлар томонидан уларнинг ўзлари ўтказган текшириш натижалари бўйича фақат далолатномада (маълумотномада) белгиланган ҳолатлар бўйича ва муддатларда, Кенгаш, унинг вилоят ва туман комиссиялари қўшимча қарорисиз амалга оширилади. Якка тартибдаги тадбиркорлар текшириш натижалари бўйича далолатномада (маълумотномада) белгиланган муддатларда назорат тартибида текширишлар ўтказишга рози бўлмаса, уларни ўтказиш муддатлари белгиланган тартибга мувофиқ Кенгаш, вилоят ёки туман комиссияларининг қарорлари билан белгиланади. Бунда ўтказилган текшириш натижалари бўйича далолатнома (маълумотнома) назорат тартибида текшириш ўтказиш зарурлиги учун асос бўлади.

Назорат қилувчи органлар томонидан якка тартибдаги тадбиркорга тақдим этиладиган назорат қилувчи орган раҳбарининг ёзма буйруғи асосида Кенгаш (вилоят комиссиялари) билан қўшимча келишувсиз назорат функциялари қуйидаги ҳолларда амалга оширилади:

назорат қилувчи органда якка тартибдаги тадбиркор томонидан қонун бузиш ҳолатлари содир этилганлиги тўғрисида ишончли маълумотлар бўлган тақдирда, қонун ҳужжатларида белги-ланган тартибда тегишли нazorат қилувчи органлар томонидан якка тартибдаги тадбиркорларнинг тақиқланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва сотиш (хизмат) ҳолатларини бартараф этиш бўйича тезкор тадбирлар ўтказиш;

назорат қилувчи органлар мансабдор шахслари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ уларга берилган ваколатлар дои-расида якка тартибдаги тадбиркорларда фаолият кўрсатиш ҳуқуқини берувчи рухсатномаларнинг, солиқ ва мажбурий тўлов-ларнинг тўланганлиги тўғрисидаги квитанциялар ёки бошқа тўлов ҳужжатлари, товар чеклари китобчаси (якка тартибдаги тадбиркорлар чакана савдо фаолияти билан шуғулланган ҳол-ларда) мавжудлиги, шунингдек электр энергия ҳисоблагич ас-бобларининг кўрсаткичларини фойдаланилган электр энергия учун ҳақиқатда тўланган миқдорлар билан таққослаш бўйича амалга ошириладиган ҳаракатлар.

Солиқ идораларининг текшириш ваколатига эга мансабдор шахслари текшириш вақтида хўжалик юритувчи субъект раҳба-ри ёки якка тартибдаги тадбиркорга қуйидаги ҳужжатларни топ-шириши шарт:

хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишларни амалга оширишнинг мувофиқлаштириш режасидан кўчирма нус-хасини ёки нazorат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаш-тирувчи махсус ваколатли органнинг режадан ташқари солиқ текшируви ёки муқобил текширув ўтказиш тўғрисидаги қарори-дан кўчирма нусхасини;

давлат солиқ хизмати органининг тегишли солиқ текшируви тайинланганлиги тўғрисидаги буйруғи нусхасини;

солиқ текширувини ўтказиш дастурининг кўчирма нусхасини.

Мазкур ҳужжатлар текширувчи томонидан текширилувчига топширилгач, ундан тилхат олинади. Ушбу ҳужжатлар солиқ тўловчига топширилган пайт солиқ текширувини ўтказиш бош-ланган пайт деб ҳисобланади. Солиқ тўловчининг мазкур ҳуж-жатларни олишдан бош тортганлиги солиқ текширувини бекор қилиш учун асос бўлмайди. Солиқ тўловчи мазкур ҳужжатларни олишдан бош тортган тақдирда, давлат солиқ хизмати органи мансабдор шахси томонидан унинг ўзи ва солиқ тўловчи имзо-

лайдиган далолатнома тузилади. Солиқ тўловчи ушбу далолатномани имзолашдан бош торган тақдирда, бу ҳақда далолатномага тегишли ёзув киритилади. Бундай ҳолда далолатнома имзоланган пайт солиқ текширувини ўтказишнинг бошланиши ҳисобланади.

Япония тажрибаси

Япония давлатида текширув ўтказишнинг аниқ (асосий) методикаси қонунчиликда чегараланмай, текширувчи инспекторнинг ихтиёрида бўлгани учун текширув объектининг фаолият тури, олдинги текширув натижалари, текширувчи инспекторнинг тажрибаси ва қобилиятини ҳисобга олган ҳолда раҳбар асосий текширув усуллари кўрсатиб беради.

Умумий текширув ўтказиш методикаси қуйидагича:

А) Олдиндан хабар бериш. Солиқ текшируви асосан солиқ тўловчининг олдига бориб ўтказилгани учун текширувга бориладиган кун, вақт ва тайёрлаб қўйилиши лозим бўлган ҳужжатлар сони солиқ тўловчига олдиндан хабар қилинади. Бу хабар асосан телефон орқали етказилиб, ёзма хабарнома берилмайди.

Б) Текширув ўтказиш жойи. Текширув биринчи кундан бошлаб иложи борица солиқ тўловчининг жойи (корхона идораси, дўкон, завод ва ҳоказо) га бориб ўтказилади. Солиқ текширувининг мақсади топширилган декларация ва ҳисоботларнинг ҳаққоний ва ишончлилигини текшириш бўлиб, унинг учун эса солиқ тўловчининг ҳақиқий фаолияти ва бухгалтерия ҳужжатлари билан бевосита танишиш зарур деб ҳисобланади.

Солиқ тўловчи ноқонуний хатти-ҳаракатларни амалга ошираётган бўлса-да унинг амалга ошириш усули ва ушбу хатти-ҳаракатни аниқлаш учун калаванинг учи нима ва қаердалигини билиб бўлмайди.

Бундан ташқари бошидан бухгалтерия ҳужжатларини текшириб хатоларни топилса-да, солиққа оид ҳуқуқбузарликни аниқлаб олиш қийин.

Шунинг учун, олдин солиқ тўловчи олиб бораётган фаолиятнинг ҳақиқий аҳволи билан танишиб кейин бухгалтерия ҳужжатлари текширилади.

В) Солиқ текшируви якуни бўйича баённома тузиш. Текширув якунлангач, текширилган давр, текширув ўтказилган муддат, текширув жараёни (суҳбатлашилган шахс, текширилган ҳужжатлар ва ҳоказо) ҳақидаги маълумотлардан ташқари, ҳуқуқбу-

зарлик ва хатолар бор-йўқлиги, усули ва суммаси каби натижалар қайд этилган текширув якуни бўйича баённома тузилиб, давлат солиқ бошқармаси ёки инспекцияси раҳбари томонидан маъқулланади. Лекин солиқ тўловчининг имзоси талаб қилинмайди.

Г) Қайта (тўғриланган) декларация топшириш ва солиқни тўғри белгилаш ҳақида буйруқ. Текширув якуни бўйича тузилган баённома маъқуллангач, олдин топширилган декларацияда хато ва камчиликлар аниқланган бўлса, уларни тузатиб декларация (тўғриланган декларация) топширтирилади.

Солиқ тўловчи текширув натижасидан норози бўлиб қайта (тўғриланган) декларация топширмаса, давлат солиқ бошқармаси ёки инспекцияси раҳбари номидан текширув натижаларига биноан ҳисобланган даромад суммаси, солиққа тортиш базаси ва унга тўғри келадиган солиқ суммаси ёзма равишда белгилашиб (солиқни тўғри белгилаш ҳақида буйруқ сифатида) солиқ тўловчига юборилади.

Назорат саволлари:

1. Солиқ текширувлари дастури нима мақсадда тайёрланади ва унда нималар акс этирилади?
2. Режали солиқ текширувларида текширув объеклари нималар ҳисобланади?
3. Якка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текширишда қайси масалалар ўрганилади?
4. Солиқ текшируви ўтказиш тўғрисидаги буйруқда нималар акс этади?
5. Хўжалик юритувчи субъект фаолиятини текшириш учун унинг раҳбари ёки якка тартибдаги тадбиркорга қандай ҳужжатлар тақдим этилиши шарт?
6. Солиқ текширувлари натижаси бўйича қандай ҳужжат расмийлаштирилади?

СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ АСОСИЙ ТУШУНЧАЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАЪРИФЛАРИ

Бошқа мажбурий тўловлар – Солиқ кодексида белгиланган давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий пул тўловлари, божхона тўловлари, шунингдек ваколатли органлар ҳамда мансабдор шахслар томонидан юридик аҳамиятга молик ҳаракатларни тўловчиларга нисбатан амалга ошириш учун шу жумладан, муайян ҳуқуқларни ёки лицензиялар ва бошқа рухсат берувчи ҳужжатларни бериш учун тўланиши лозим бўлган йиғимлар, давлат божи.

Давлат солиқ хизмати органлари – Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар давлат солиқ бошқармалари, шунингдек туманлар, шаҳарлар ва шаҳардаги туманлар давлат солиқ инспекциялари.

Давлат божхона органлари – Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси, Давлат божхона қўмитасининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри бўйича бошқармалари, божхона комплекслари ва божхона постлари.

Жисмоний шахслар – Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет давлатлар фуқаролари, шунингдек фуқаролиги бўлмаган шахслар.

Камерал назорат – солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асосида амалга ошириладиган назорат.

Комплекс текшириш – бир вақтнинг ўзида икки ва ундан ортиқ назорат қилувчи органлар томонидан амалга ошириладиган текшириш.

Муқобил текширув – операциялар бирлиги туфайли ўзаро боғланган ва турли солиқ тўловчиларда бўлган ҳужжатларни таққослашдан иборат текширув.

Молия-хўжалик фаолиятини текшириш (тафтиш қилиш) – солиқ ва валюта тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш мақсадида хўжалик юритувчи субъектларнинг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳамда бошқа ҳужжатларини ўрганиш ва таққослаш.

Молия органлари – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Молия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг молия бошқармалари, туман ва шаҳар ҳокимликларининг молия бўлимлари.

Нотижорат ташкилотлари – фойда олишни фаолиятининг асосий мақсади қилиб олмаган ва олинган даромадларни ўз қатнашчилари (аъзолари) ўртасида тақсимламайдиган юридик шахслар.

Назорат тартибда текшириш – хўжалик юритувчи субъектларнинг илгариги текширишда кўрсатилган қоидабузарликларни баргараф этиши устидан назорат қилувчи органлар амалга оширадиган текшириш.

Назорат қилувчи органлар – хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилишга қонун ҳужжатлари билан ваколат берилган вазирликлар ва идоралар.

Нақд пул тушуми келиб тушишининг хронометражи – нақд ҳисоб-китоб асосида товарлар реализация қиладиган ёки хизматлар кўрсатадиган солиқ тўловчи ҳузурда бевосита товарлар реализация қилинадиган, хизматлар кўрсатиладиган жойда давлат солиқ хизмати органи томонидан ўтказиладиган солиқ назоратининг бир шаклидир.

Режадан ташқари текшириш – назорат қилувчи органлар томонидан қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда ва ҳолларда амалга ошириладиган йиллик (чорақлик) текширишлар режасига киритилмаган текшириш (шу жумладан, қисқа муддатли текшириш).

Солиқлар – Солиқ кодексига белгиланган, муайян миқдорларда ундириладиган, мунтазам, қайтариб берилмайдиган ва беғараз хусусиятга эга бўлган, бюджетга йўналтириладиган мажбурий пул тўловлари.

Солиқ тўловчилар – Солиқ кодексига мувофиқ зиммасига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни тўлаш мажбурияти юклатилган жисмоний шахслар, юридик шахслар ва уларнинг алоҳида бўлинмалари.

Солиқ агентлари – Солиқ кодексига мувофиқ зиммасига солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни ҳисоблаб чиқариш, солиқ тўловчидан ушлаб қолиш ҳамда бюджетга ва давлат мақсадли жамғармаларига ўтказиш мажбурияти юклатилган шахслардир.

Солиқ тўловчининг вакиллари – қонунга ёки таъсис ҳужжатида мувофиқ солиқ тўловчининг вакили бўлишга ваколатли шахслардир.

Солиқ муносабатларининг субъектлари – Солиқ тўловчилар ва ваколатли органлар солиқ муносабатларининг субъектларидир.

Солиқ текшируви – давлат солиқ хизмати органлари томонидан, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса прокуратура органлари томонидан амалга ошириладиган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бажарилишини текширишдир.

Солиқ тўловчи молия-хўжалик фаолиятининг режали солиқ текшируви (тафтиши) – текширувларни амалга оширишнинг назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган томонидан тасдиқланган мувофиқлаштириш режаси асосида ўтказиладиган текширувдир.

Солиқ тўловчининг идентификация рақами- муайян солиқ тўловчи солиқ идорасида ҳисобга қўйилганда унга бериладиган рақам.

Текширишларни рўйхатга олиш китоби – назорат қилувчи ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ўтказиладиган хўжалик юритувчи субъект фаолиятини текширишлар тўғрисидаги ахборот киритиладиган расмий ҳужжат.

Текшириш – хўжалик юритувчи субъектлар томонидан қонунлар ҳамда улар фаолиятини тартибга солувчи бошқа қонун ҳужжатлари қандай бажарилаётганлигини назорат қилувчи ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг бир марта назорат қилиши.

Хўжалик юритувчи субъект – белгиланган тартибда рўйхатдан ўтган ҳамда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган юридик ва жисмоний шахс.

Юридик шахс – қонун ҳужжатларига мувофиқ ташкил этилган, ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, мустақил балансига ёки сметасига эга бўлган, ўз номидан мулкий ва шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ҳамда уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган ташкилот.

Якка тартибдаги тадбиркор – тадбиркорлик фаолиятини юридик шахс ташкил этмаган ҳолда, мустақил равишда, ходимларни ёллаш ҳуқуқисиз, ўзига мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган мол-мулк негизида, шунингдек мол-мулкка эгалик қилиш ва (ёки)

ундан фойдаланишга йўл қўядиган ўзга ашёвий ҳуқуқ асосида амалга оширувчи жисмоний шахсдир.

Қисқа муддатли текшириш – назорат қилувчи органлар томонидан бир иш куни давомида ўтказиладиган ва хўжалик юритувчи субъектларнинг молия-хўжалик фаолиятини текшириш билан боғлиқ бўлмаган текширув (кечки ва (ёки) тунги вақтларда фаолият кўрсатувчи (текшириш кунининг соат 18-00 дан эртаси куннинг соат 6-00 гача) хўжалик юритувчи субъектларда қисқа муддатли текширишлар текшириш бошланган пайдан бошлаб саккиз соат давомида амалга оширилади).

ЎЗЛАШТИРИЛГАН БИЛИМНИ СИНАШ УЧУН ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Қуйида кўрсатиб ўтилганларнинг қайси бири солиқ назорати шакллари ҳисобланади?

1. Камерал назорат. 2. Нақд пул тушумлари келиб тушишининг хронометражи. 3. Солиқ текширувлари. 4. Фискал хотирали назорат-касса машиналарини қўллаш. 5. Давлат даромадига қаратилган мол-мулкни реализация қилишдан тушадиган пул маблағларини давлат даромадига ўз вақтида ва тўлиқ тушишини назорат қилиш.

А) 1; 3; 4

Б) 2; 4; 5

С) 1; 2; 4; 5

Д) 1; 2; 3; 4; 5

2. Солиқ текширувига берилган тўғри таърифни кўрсатинг?

А) Солиқ текшируви давлат солиқ хизмати органлари томонидан, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса прокуратура органлари томонидан амалга ошириладиган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бажарилишини текширишдир.

Б) Солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асосида амалга ошириладиган текширишдир.

С) Давлат даромадига қаратилган мол-мулкни реализация қилишдан тушадиган пул маблағларини давлат даромадига ўз вақтида ва тўлиқ тушишини назорат қилишдир.

Д) Солиқ тўловчининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш мақсадида солиқ тўловчининг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳужжатлари ҳамда бошқа ҳужжатларини ўрганиш ва таққослашдир.

3. Солиқ тўловчининг ҳуқуқи – бу.....

А) Солиқ тўловчиларнинг солиқларни тўлаш жараёнида имтиёз олишга ҳаққилигидир

Б) Солиқ тўловчиларнинг солиқ муносабатларида иштирок этиш имкониятларининг қонуний нормаларидир

С) Солиқ тўловчиларнинг тўлаши лозим бўлган солиқларни солиқ идоралари томонидан ҳисоблаб берилишидир

Д) Солиқ тўловчиларнинг ҳисобланган солиқларни бўнақ тарзида тўлаши мумкинлигидир

4. Солиқ тўловчиларнинг объектив ҳуқуқлари деганда нимани тушунасиз?

А) Солиқ тўловчилар томонидан фойдаланиши мумкин бўлган ҳуқуқлари

Б) Солиқ тўловчиларнинг солиқ имтиёзларидан фойдаланиш ҳуқуқи

С) Солиқ тўловчининг солиқ муносабатларига оид қонун нормаларида белгиланган ҳуқуқлари

Д) Давлат солиқ хизмати органларининг Ўзбекистон Республикаси «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонунда белгиланган ҳуқуқий мажбуриятларининг ҳосиласи шаклида вужудга келадиган солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқлари

5. Солиқ тўловчиларнинг субъектив ҳуқуқлари деганда нимани тушунасиз?

А) Солиқ тўловчилар томонидан фойдаланиши мумкин бўлган ҳуқуқлари

Б) Солиқ тўловчиларнинг солиқ имтиёзларидан фойдаланиш ҳуқуқи

С) Солиқ тўловчининг солиқ муносабатларига оид қонун нормаларида белгиланган ҳуқуқлари

Д) Давлат солиқ хизмати органларининг Ўзбекистон Республикаси «Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги Қонунда белгиланган ҳуқуқий мажбуриятларининг ҳосиласи шаклида вужудга келадиган солиқ тўловчиларнинг ҳуқуқлари

6. Солиқ хизмати идоралари ходимлари ваколатлари деганда нимани тушунасиз?

А) Солиқ тўловчилардан солиқларни ундириб олишини

Б) Солиқ тўловчилар фаолиятини текшириш ҳуқуқига эга эканлигини

С) Қонун билан белгилаб берилган ҳуқуқларини

Д) Қонун билан белгилаб берилган ҳуқуқ ва мажбуриятлари йиғиндисини

7. Камерал назорат бу – . . .

А) Солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асосида амалга ошириладиган назоратдир.

Б) Солиқ тўловчилар томонидан фискал хотирали назорат-касса машиналарининг қўлланилиш тартибига риоя этилиши устидан назоратдир.

С) Давлат даромадига қаратилган мол-мулкни реализация қилишдан тушадиган пул маблағларини давлат даромадига ўз вақтида ва тўлиқ тушишини назорат қилишдир.

Д) Солиқ тўловчининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари-га риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш мақсадида солиқ тўловчининг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳужжатлари ҳамда бошқа ҳужжатларини ўрганиш ва таққослашдир.

8. Солиқ тўловчи камерал назорат натижасида аниқланган солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича тузатилган солиқ ҳисоботини талабнома олинган кундан эътиборан неча кунлик муддатда солиқ идораларига тақдим этиши шарт?

- А) Ўн кунлик
- Б) Беш кунлик
- С) Бир ойлик
- Д) Ўн беш кунлик

9. Нақд пул тушуми келиб тушишининг хронометражи солиқ тўловчиларнинг қайси объектида ўтказилади?

- А) Ишлаб чиқариш цехларида
- Б) Товарлар сақланадиган омборхоналарда
- С) Нақд ҳисоб-китоб асосида товарлар реализация қиладиган ёки хизматлар кўрсатадиган солиқ тўловчининг бевосита товарлар реализация қилинадиган, хизматлар кўрсатиладиган жойида
- Д) Корхона бухгалтериясида

10. Нақд пул тушуми келиб тушишининг хронометражини ўтказиш тўғрисидаги буйруқда қуйидагиларнинг қайси бири кўрсатилиши шарт?

- А) Хронометраж ўтказиладиган солиқ тўловчи, хронометражни ўтказиш жойи ва муддати
- Б) Хронометраж ўтказиладиган давр, хронометраж ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинишига сабаб бўлган тафовут
- С) Хронометраж ўтказадиган Давлат солиқ хизмати органи мансабдор шахсларининг фамилияси, исми ва шарифи
- Д) Барча жавоблар тўғри

11. Фискал хотирали назорат-касса машинаси техник жиҳатдан вақтинча носоз бўлган ёки электр энергияси бўлмаган тақдирда нақд пул билан ҳисоб-китоб қилишни харидорларга қандай ҳужжатларни бериш орқали амалга оширишга йўл қўйилади?

- А) Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тасдиқландиган квитанциялар
- Б) Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тасдиқландиган чипталар
- С) Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тасдиқландиган талонлар
- Д) Барча жавоблар тўғри

12. Фискал хотирали назорат-касса машиналарини қўллашда қуйидагиларнинг қайси бири мажбурий ҳисобланади?

1. Фискал хотирали назорат-касса машинасини фаолият амалга оширилаётган жойдаги давлат солиқ хизмати органларида фискал хотирали назорат-касса машинасининг рўйхатдан ўтказиш карточкиси берилган ҳолда рўйхатдан ўтказиш.

2. Фискал хотирали назорат-касса машиналарига техник хизмат кўрсатишни йўлга қўйиш.

3. Фискал хотирали назорат-касса машиналарининг чекини истеъмолчига бериш.

4. Давлат солиқ хизмати органлари мансабдор шахсларининг фискал хотирали назорат-касса машинасини текширишига рухсат этиш.

- А) 1; 3; 4
- Б) 2; 4
- С) 1; 2; 4
- Д) 1;2; 3; 4

13. Солиқ текшируви шакллари кўрсатинг.

А) Режали солиқ текшируви, режадан ташқари солиқ текшируви, муқобил текширув

Б) Тафтиш ва қисқа муддатли текширув

С) Камерал назорат, нақд пул тушумлари келиб тушишининг хронометражи, фискал хотирали назорат-касса машиналарини қўллаш

Д) Режали солиқ текшируви, қисқа муддатли текширув, камерал назорат

14. Солиқ тўловчининг молия-хўжалик фаолияти текшируви (тафтиши)га берилган тўғри таърифни кўрсатинг.

А) Солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши ус-тидан назоратни амалга ошириш мақсадида солиқ тўловчининг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳужжатлари ҳамда бошқа ҳужжатларини ўрганиш ва таққослашдир.

Б) Солиқ тўловчининг молия-хўжалик фаолиятини текшириш билан боғлиқ бўлмаган, унинг айрим операцияларининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқлиги текширувидир.

С) Давлат солиқ хизмати органлари томонидан, қонун ҳуж-жатларида назарда тутилган ҳолларда эса прокуратура орган-лари томонидан амалга ошириладиган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бажарилишини текширишдир.

Д) Солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўлов-чининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асоси-да амалга ошириладиган текширишдир.

15. Қисқа муддатли текширувга берилган тўғри таърифни кўрсатинг.

А) Давлат солиқ хизмати органлари томонидан, қонун ҳуж-жатларида назарда тутилган ҳолларда эса прокуратура орган-лари томонидан амалга ошириладиган солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бажарилишини текширишдир.

Б) Солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши ус-тидан назоратни амалга ошириш мақсадида солиқ тўловчининг бухгалтерия, молия, статистика, банк ҳужжатлари ҳамда бошқа ҳужжатларини ўрганиш ва таққослашдир.

С) Солиқ тўловчининг молия-хўжалик фаолиятини текшириш билан боғлиқ бўлмаган, унинг айрим операцияларининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқлиги текширувидир.

Д) Солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асосида амалга ошириладиган текширишдир.

16. Солиқ текшируви турларини кўрсатинг.

А) Камерал назорат, нақд пул тушумлари келиб тушишининг хронометражи, фискал хотирали назорат-касса машиналарини қўллаш

Б) Режали солиқ текшируви, режадан ташқари солиқ текшируви, муқобил текширув

С) Тафтиш ва қисқа муддатли текширув

Д) Режали солиқ текшируви, қисқа муддатли текширув, камерал назорат

17. Солиқ тўловчи молия-хўжалик фаолиятининг режали солиқ текшируви (тафтиши)га берилган тўғри таърифни кўрсатинг.

А) Текширувларни амалга оширишнинг назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли орган томонидан тасдиқланган мувофиқлаштириш режаси асосида ўтказиладиган текширувдир.

Б) Операциялар бирлиги туфайли ўзаро боғланган ва турли солиқ тўловчиларда бўлган ҳужжатларни таққослашдан иборат текширувдир.

С) Солиқ тўловчининг молия-хўжалик фаолиятини текшириш билан боғлиқ бўлмаган, унинг айрим операцияларининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқлиги текширувидир.

Д) Солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асосида амалга ошириладиган текширишдир.

18. Муқобил текширувга берилган тўғри таърифни кўрсатинг.

А) Текширувларни амалга оширишнинг назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи махсус ваколатли

орган томонидан тасдиқланган мувофиқлаштириш режаси асосида ўтказиладиган текширувдир.

Б) Солиқ тўловчининг молия-хўжалик фаолиятини текшириш билан боғлиқ бўлмаган, унинг айрим операцияларининг солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқлиги текширувидир.

С) Солиқ тўловчи томонидан белгиланган тартибда тақдим этилган молиявий ва солиқ ҳисоботини, шунингдек солиқ тўловчининг фаолияти тўғрисида давлат солиқ хизмати органидаги мавжуд бошқа ҳужжатларни ўрганиш ҳамда таҳлил этиш асосида амалга ошириладиган текширишдир.

Д) Операциялар бирлиги туфайли ўзаро боғланган ва турли солиқ тўловчиларда бўлган ҳужжатларни таққослашдан иборат текширувдир.

19. Солиқ текширувига солиқ текшируви натижасидан манфаатдор бўлмаган қуйидагиларнинг қайси бири жалб этилиши мумкин?

- А) Эксперт, таржимон
- Б) Эксперт, холислар
- С) Таржимон, холислар
- Д) Эксперт, таржимон, холислар

20. Қуйида келтирилганларнинг қайси бири режали солиқ текширувини ўтказиш учун асос бўлади?

1. Текширувларни амалга оширишнинг мувофиқлаштириш режасидан олинган кўчирма. 2. Солиқ органи буйруғи. 3. Текшириш ўтказиш дастури. 4. Текшириш ҳуқуқи берилган ходимнинг хизмат гувоҳномаси. 5. Шикоят аризаси

- А) 1; 3; 5
- Б) 2; 4; 5
- С) 1; 2
- Д) 1; 2; 3

21. Қисқа муддатли текширув ўтказиш муддати неча кун?

- А) Бир иш куни
- Б) 5 иш куни
- С) 3 иш куни
- Д) Бир ҳафта

22. Янги ташкил этилган микрофирмалар, кичик корхоналар ва фермер хўжаликларини молия-хўжалик фаолияти бўйича режали солиқ текширувларидан неча йилгача ўтказилмайди?

А) Давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан дастлабки беш йилда

Б) Давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан дастлабки икки йилда

С) Давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан дастлабки уч йилда

Д) Давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан дастлабки тўрт йилда

23. Солиқ органлари томонидан тадбиркорлик субъектлари фаолиятини текширишни ўтказиш муддати неча кундан ошмаслиги керак?

А) 31 кун

Б) 30 кун

С) 1 ой

Д) 3 кун

24. Солиқ органлари томонидан хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш ўтказиш муддати истисно тариқасида Кенгаш қарори билан кўпи билан неча кунга узайтирилиши мумкин?

А) 10 кун

Б) 20 кун

С) 30 кун

Д) 3 кун

25. Қайси сана солиқ текшируви бошланган сана деб ҳисобланади?

А) Солиқ тўловчига (унинг вакилларига) ҳужжатли текширув ўтказиш буйруғи тақдим этилган сана

Б) Ҳужжатли текширув ўтказиш буйруғи чиқарилган сана

С) Ҳужжатли текширув ўтказиладиган корхонанинг текширишлар режа-жадвалига киритилган сана

Д) Ҳужжатли текширув ўтказиш буйруғининг текширувчи мансабдор шахсларга тақдим этилган сана

26. Хўжалик юритувчи субъектнинг фаолиятини текшириш учун текшириш ўтказиш йилидан олдинги неча календарь йилдан кўп бўлмаган фаолияти қамраб олиниши мумкин?

- А) 4
- Б) 3
- С) 2
- Д) 5

27. Текширувчи мансабдор шахс Текширишларни рўйхатга олиш китобини тўлдиришдан бош тортса, у текширишга қўйилмади?

- А) Ҳа
- Б) Йўқ
- С) Текширишларни рўйхатга олиш китобини тўлдиришдан бош тортиш, текширувчининг текширишга қўйилмаслигига асос бўла олмайди
- Д) Тўғри жавоб йўқ

28. Текшириш натижалари солиқ органлари томонидан қандай ҳужжат билан расмийлаштирилади?

- А) Далолатнома
- Б) Аниқланган камчиликларни бартараф этиш тўғрисидаги кўрсатма
- С) Баённома
- Д) Барчаси тўғри

29. Текширувчи орган Текширишларни рўйхатга олиш китобининг қайси устунларини тўлдириши шарт?

- А) 2-7
- Б) 2-5
- С) 8-12
- Д) 6-12

30. Текширилувчи хўжалик юритувчи субъект Текширишларни рўйхатга олиш китобининг қайси устунларини тўлдириши шарт?

- А) 2-7
- Б) 2-5
- С) 8-12
- Д) 6-12

31. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-3619-сонли Фармонида кўра қачондан бошлаб тадбиркорлик субъектларига нисбатан ҳуқуқий таъсир чораларини фақат суд орқали қўлланиш тартиби жорий этилди?

- А) 2005 йил 1 июлдан
- Б) 2005 йил 1 августдан
- С) 2006 йил 1 январдан
- Д) 2005 йил 1 ноябрдан

32. «Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонда тадбиркорлик субъектларига нисбатан фақат суд тартибидида қўлланиладиган нечта ҳуқуқий таъсир чоралари белгилаб қўйилган?

- А) 6 та
- Б) 8 та
- С) 5 та
- Д) 10 та

33. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-3619-сонли Фармонида кўра Давлат органларининг ноқонуний қарорлари ёки мансабдор шахсларининг қонунга хилоф ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) натижасида тадбиркорлик субъектига етказилган зарарнинг ўрни давлат органларининг қайси маблағлари эвазига қопланиши белгиланган?

- А) Бюджетдан ташқари жамғарма маблағлари
- Б) Бюджет маблағлари
- С) Ходим иш ҳақи
- Д) Иш ҳақи фонди маблағлари

34. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-3619-сонли Фармонида тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги хўжалик низолари қайси орган томонидан кўриб чиқилиши белгиланган?

- А) Хўжалик суди
- Б) Ҳакамлар суди
- С) Солиқ маслаҳатчилари
- Д) А ва Б

**35. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-3665-сонли Фармониغا асосан тадбиркорлик субъектлари текшириш натижалари бўйича назорат органларининг тақдимномаларини ба-
жарган, шунингдек етказилган зарарларни белгиланган муддат-
да ва тўлиқ ҳажмда ихтиёрий равишда қоплаган, шу жумладан
пеняни тўлаган тақдирда.....**

А) Ушбу тадбиркорлик субъектлари текширишлар режа жад-
валига киритилмайди

Б) Уларга нисбатан маъмурий жавобгарлик қўлланилмайди

С) Уларга нисбатан молиявий жазо чоралари қўлланилмайди

Д) Улар устидан судга шикоят қилинмайди

Фойдаланилган адабиётлар

Ўзбекистон Республикаси қонунилари

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: «Адолат», 2003 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ Кодекси. –Т.: «Адолат», 2009 й.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ хизмати тўғрисида»ги қонуни. №474-І. 29 август, 1997 й.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат назорати тўғрисида»ги қонуни. №717-І. 24 декабрь, 1998 й.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон ва қарорлари

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш тўғрисида»ги ПФ-2114-сонли Фармони. 1998 йил 19 ноябрь.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3619-сонли Фармони. 2005 йил 14 июнь.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тадбиркорлик субъектларини текширишни янада қисқартириш ва унинг тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3665-сонли Фармони. 2005 йил 5 октябрь.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш тўғрисида» 1998 йил 19 ноябрдаги ПФ-2114-сонли Фармонига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ПФ-3694-сонли Фармони. 2005 йил 28 ноябрь.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тадбиркорлик субъектлари томонидан тақдим этиладиган ҳисобот тизимини такомиллаштириш ва уни ноқонуний талаб этганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида»ги ПҚ-100-сонли қарори. 2005 йил 15 июнь.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Банклардаги депозит ҳисоб-варақлардан нақд пул тўловларини узлуксиз таъминлаш кафолатлари тўғрисида»ги ПҚ-147-сонли қарори. 5 август 2005 йил.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тадбиркорлик фаолияти юритиш учун рухсатнома турларини қисқартириш ва уларни бериш тартиб-қоидаларини соддалаштириш тўғрисида»ги ПҚ-186-сонли қарори. 2005 йил 29 сентябрь.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасининг 2010 йилги асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари прогнози ва давлат бюджети параметрлари тўғрисида»ги ПҚ-1045-сонли қарори. 2009 йил 22 декабрь.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Республика солиқ органлари тизимини янада модернизация қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1257-сонли қарори. 2010 йил 8 январь.

14. Постановление Президента Республики Узбекистан. «О мерах по дальнейшей оптимизации структуры государственного налогового комитета Республики Узбекистан». ПП. №-1290. 25 февраля 2010 года.

Ҳукумат қарорлари ва Молия вазирлиги ҳамда Давлат солиқ қўмитасининг меъёрий ҳужжатлари

15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Хўжалик юритувчи субъектларни текширишни ташкил қилишни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ВМҚ-496-сонли қарори. 1998 йил 27 ноябрь.

16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси чакана савдо қоидаларини ҳамда Ўзбекистон Республикасида умумий овқатланиш маҳсулотларини (хизматларини) ишлаб чиқариш ва сотиш қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида»ги ВМҚ-75-сонли қарори. 2003 йил 13 февраль.

17. «Назорат қилувчи органлар томонидан ўтказиладиган, тадбиркорлик субъектлари – юридик шахслар фаолиятини текширишларни мувофиқлаштириш тартиби тўғрисида» НИЗОМ (Адлия вазирлигида 2006 йил 5 майда 1573-сон билан рўйхатга олинган).

18. «Назорат қилувчи органлар томонидан яқка тартибдаги тадбиркорлар фаолиятини текширишларни ташкиллаштириш тартиби тўғрисида» НИЗОМ (Адлия вазирлигида 2007 йил 3 сентябрда 1712-сон билан рўйхатга олинган).

19. «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш ва Текширишларни рўйхатга олиш китобини юритиш тартиби тўғрисида»ги НИЗОМ (Адлия вазирлигида 29 декабрь 2006 йил 1650-сон билан рўйхатга олинган).

Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари ва маърузалари

20. **Каримов И.А.** Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни баргараф этишнинг йўллари ва чоралари. –Т.: «Ўзбекистон», 2009 й.

21. **Каримов И.А.** Асосий вазиғамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаравонлигини янада юксалтиришдир. –Т.: «Ўзбекистон», 2010 й.

22. **Каримов И.А.** Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. Халқ сўзи. 28 январь 2010 йил.

Махсус адабиётлар

23. **Миронова О.А.** Налоговое администрирование. Учебное пособие, –М.: 2005 глава 5.

24. **Лермонтов Ю.М.** Налоговые проверки по новому. Учебное пособие, Индекс-Медиа, –М.: 2007, главы 2-4-5.

25. **Хван Л.Б.,** Налоговое право. –Т.: «Консаудинформ», 2001 г.

26. **Юткина Т.Ф.** Налоги и налогообложение. Учебник, –М.: «Инфра – М», 2001 г.

27. **Черник Д.Г., Починок А.Л., Морозов В.Л.,** Основы налоговой системы. –М.: ЮНИТИ, 2000 г.

28. **Александров И.М.** Налоги и налогообложение. Учебник, –М.: «Дашков и К», 2007, глава 6.

29. **Аронов А.В., Кашин В.А.** Налоги и налогообложение. Учебное пособие, Магистр, М.: 2007, глава 10

30. **Кочур О.В.** Налоги и налогообложение. Учебное пособие, КНО-РУС, –М.: 2007, глава 1.

31. **Борьян Ю.** Налоги и налогообложение. Учебное пособие (Основные изменения в налогообложении России в 2006 году). ЗАО «Экономика», –М.: 2006, глава 2.

32. Энциклопедия налоговых ошибок. –М.: 2004.

33. Налоги. Учеб. пос. – 5-е изд., перераб и доп / под. Ред. О.Г. Черника. –М.: 2001.

34. **Ходиев Б.Ю., Бекмородов А.Ш., Ғофуров У.В., Тўхлиев Б.К.** Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишниг йўллари ва чоралари» номли асарини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. –Т.: Иқтисодиёт, 2009 й.

35. **Ортиқов А.А.** ва бошқалар. Хуфёна иқтисодиёт. –Т.: 2002 й.

36. **Рўзиев Ғ.** Солиқ назорати. Ўқув қўлланма. –Т.: 2007 й.

Интернет сайтлари

<http://www.soliq.uz//>

<http://www.lex.uz//>

<http://www.mf.uz//>

<http://www.norma.uz//>

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИДА СОЛИҚ НАЗОРАТИ ВА УНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИНГ ТУТГАН ЎРНИ	4
1.1. Солиқ назоратини ташкил этишнинг объектив зарурлиги	4
1.2. Солиқ назоратининг шакллари	5
1.3. Солиқ текширувининг моҳияти ва аҳамияти	5
1.4. Солиқ текшируви ўтказиладиган хўжалик юритувчи субъектлар ва текширув объектлари	10
1.5. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида солиқ текшируви- нинг муҳимлиги ва унинг ўзига хос хусусиятлари	14
II. СОЛИҚ ТЕКШИРУВИ ШАКЛЛАРИ ВА ТУРЛАРИ	17
2.1. Солиқ текшируви шакллари	17
2. 2. Солиқ текширувларининг турлари	18
III. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТЕКШИРИШЛАРНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ	21
3.1. Текширишларни мувофиқлаштиришнинг мақсад ва вазифалари	21
3.2. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текшириш ваколати берилган органлар	22
3.3. Назорат қилувчи органлар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика кенгаши ва унинг асосий вазифалари	24
Солиқ органларининг Кенгаш (вилоят комиссиялари) билан қўшимча келишувсиз амалга ошириладиган назорат функциялари	26
3.4. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини текширишнинг асосий принциплари ва қоидалари	27
3.5. Текширишлар ўтказиш шартлари	27
Солиқ текширувларини ўтказишга доир қўшимча шартлар	32
IV. СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИНГ ТАШКИЛИЙ- ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	34
4.1. Солиқ текширувларини ўтказиш учун асослар	34
4.2. Солиқ текширувларини ўтказиш муддатлари ва даврийлиги	37

V. СОЛИҚ ТЕКШИРУВИ ИШТИРОКЧИЛАРИ ҲАМДА УЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ	39
5.1. Солиқ текширувларининг иштирокчилари	39
5.2. Солиқ органларининг текширувчи мансабдор шахсларига қўйиладиган талаблар	42
5.3. Солиқ текширувлари жараёнида солиқ органлари мансабдор шахсларининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари	43
5.4. Текширилаётган хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари	47
5.5. Текширишларни рўйхатга олиш китоби ва уни тўлдириш тартиб қоидалари	49
VI. ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТЕКШИРИШ ТАРТИБЛАРИ	52
6.1. Юридик шахслар молиявий-хўжалик фаолиятини текшириш тартиблари	52
6.2. Яқка тартибдаги тадбиркорлик фаолиятини текшириш тартиблари	55
 Солиқ текширувлари билан боғлиқ асосий тушунчалар ва уларнинг таърифлари	63
Ўзлаштирилган билимни синаш учун тест саволлари	67
Фойдаланилган адабиётлар	78

Ўқув-услубий нашир

СОЛИҚ НАЗОРАТИ

Муҳаррир
Гавҳар МИРЗАЕВА

Тех. муҳаррир
Вера ДЕМЧЕНКО

Бадий муҳаррир
Уйғун СОЛИҲОВ

Мусаҳҳиҳ
Маъмура ҚУТЛИЕВА

Компьютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Босишга 27.08.2010 й.да рухсат этилди. Бичими 84x108 1\32.
Босма тобоғи 2,625. Шартли босма тобоғи 4,41.
Гарнитура «LexTimes Cug+Uzb». Офсет қоғоз.
Адади 430 нусха. Буюртма № 58.
Баҳоси келишилган нархда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.
«El-Press» МЧЖда босилди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:
Нашр бўлими – 278-36-89; Маркетинг бўлими – 128-78-43
факс — 273-00-14; e-mail: yangiasravlodi@mail.ru